ТАХАН—СССР КОНСТИТУЦЕ ДИ

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА,
НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАККХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера дениз ★ ОРШОТ, 7 ОКТЯБРЬ, 1985 ШУ. ★ № 121 (7156). ★ Мах 3 кеп.

СОВЕТСКИ ДЕМОКРАТЕ ЦIЕЙ

Тахан советски наха дезду СССР Конституце ди. Мехка Керттерча Закона тIа дIачIоагIдаьд коммунизмагахьа гIа боахача вай мехка карагIдаьнна исторически хIама — СССР-е дегIаена социалистически общество хьаяр.

Советски демократе цIейна политически а къахьегама а хьинар чIоагIа айденна накъабаьхкаб Нохч-ГIалгIайчен къахьегамхой. «КПСС XXVII съезда — хьинареча къахьегама 27 декада» яхача девизагIа болх беча цар нийс бетта планал совгIа даьккхад дукха мехкдаьтта, газ, электроэнерги, кхыйола продукци. Къахьегама овсарле лакхъяра задани а тIехкхоачашъяьй. Башха-дика толам баьккхаб хьайбаш леладераша. Соахка укх хана дехкачул 1794 тонн дулх, 1506 тонн шура дукхагIа ехкай цар.

Мохк экономически а культурни а даькъе дегIабоалабеча шоашта карагIдаьннарех де а доагIаш доккхал ду советски наха. Цецваллал доккхий хувцамаш хиннад Нохч-ГIалгIайчене а. Паччахьа Iаьдал долча хана цхьаккха бокъо ца хиннача, геттара тIехьабиеа хиннача вай мехках Советски Iаьдала шерашка хьахиннай дегIаена индустри а юрта боахам а бола автономни республика. Дика довзаш да Iилма а культура а даькъе вай даьха толамаш. ХIанз вай республике къахьегаш ба нохчехи гIалгIаехи бола эзараш инженераш, лораш, агрономаш, зоотехникаш. Царна юкъе кIезига бац кхалнах. Тахан уж бIаргаго йиш я институте лекцеш ешаш, Iилман лабораторе, школе берашта хьехаш, колхозни ферме. МаIача наха нийсса халкъа боахама дерригача доакъошка хьинаре дакъа лоац цар.

ДIауйла йича моллагIа цецвоаккхаргволаш а доккха маIан долаш а да Октябрьски революци хинначул тIехьагIа вай мехка а республике а хинна хувцамаш. Цу тайпара хIама хинна а дац е хила а йиш яц цхьанна капиталистически мехка. СССР Конституце советски сага къахьегара, дешара, социальни Iалашо яра, иштта кхыйола а бокъонаш дIакхайкаяь ца Iеш, экономически, политически, юридически гIулакхий системаца уж боккъонца Iалашъергхиларах гаранти а лу. ГIулакхаш кхыча тайпара да капитала мехкашка. Ираз дайнача хьал тIа ба цига къахьега нах: даьна дагадеххача хана предпринятера аракхосса йиш я моллагIвар, хьабе болх боацаш лел итташ миллионаш нах, кIайчарна нийса бокъонаш яц Iаьржачар, квартирех, дарба дарах, дешарах Iалаьмате дукха ахча тела деза.

Кердача Конституце таро еннай дерригача паччахьалкхен, боахама гIулакхаш, Iаьдала, доал дара органий, цунца цхьана халкъа депутатий ярий а болх дикка тоабара. Вай политически система кхыйолча звеньяй, масала, профсоюзаши комсомоли санна йолча дукха нах чубоагIача организацей а хьинар айденнад. Из дика холуш да миллионаш болча къахьегамхоша экономикана доал деча, паччахьалкхен аппарата тIахьожам лоаттабеча, тIа-тIа доккхагIа а хулаш, юкъехьоча даькъага хьежача.

Вахара цу ерригача оагIонашка хинна эргалонаш дика гуш я вай республике а. Масала, Советашка хержав 10 эзар совгIа депутат, 100 эзар совгIа саг ва шоай лоIамеча тайп-тайпарча организацешта юкъеводаш, иштта дукха нах ба халкъа тIахьожама органашка, массазарча производственни совещанешка дакъа лоацаш.

Гражданаша шоай бокъонех пайда нийбеш санна, лоарзагIа ца доалийташ цар шоай декхараш а советски законаш а кхоачашдар дIадех СССР Конституце. Тахан парте хьалхарча моттиге увттаду паччахьалкхени къахьегамен дисциплина чIоагIъярах, массанахьа порядок а организованность а хилийтарах дола дош. Планаш кхоачаш ца елга, ха зехьа йоаелга, брак йола продукци арахецилга, халкъа рузкъа лора ца делга, корта бохабу малараш мелилга цхьаккха дича а ла йиш йолаш дац хIанз.

Парте цIенхаштта дIадех паччахьалкхен, общественни рузкъана тIаккхувдарца а балхах шийна болча аьттонна пайда нийбарца а тIагIертта къовсам лоаттабелга. Законаш кхоачашдар вайцига массанена цхьатарра декхар даь тIадиллад.

Социалистически демократи хадданза эргаювлаш тоалуш я. Социально-экономически, культурни даькъе дегIаахара оттадаь декхараш кхоачашдарга хьежжа, кхы а йIаьхагIа хургья советски Iаьдала таронаш, шерагIа хургья граждании бокъонаши паргIатонаши, тоалургда къахьегамхой вахара хьалаш. ХIаьта из да СССР Конституци практике кхоачашъелга.

СССР-о ший арахьарча политика ленински принципаш дIачIоагIъяьй мехка Керттерча Закона тIа. Советски халкъа, лаьттан тIарча дерригача адамашта дика гуш да КПСС а Советски правительства а социалистически содружества мехкашца цхьана, мел чIоагIа къовсам лоаттабу дунен тIара кхохкам кIаьдбар, ядерни тIемага дуне хIалак ца дайтар духьа. Дерригача адамлено сатувсаш дола из сийлен декхар кхоачашдара укх тIеххьарча хана дукха хIама даьд вай мехко. Цунна тIаерзаяь яр КПСС ЦК Генеральни секретара новкъоста М. С. Горбачева Франце яь визит. Бакъда, вай планета тIа сатийна яц. Машара тIехьарча низий аьттув балар ца ловраш хIанз а дукха ба, эггара хьалха США а йолаш. Цар шоашта могар ду нийсхон тIехьа дунен халкъий барт вIашагIа ца кхетийта гIерташ, социализма мехкашта тIема кхерам тIатувс.

Социалистически Даьхе лораяр СССР хIара гражданина конституционни декхар да. Эскаре гIулакх де болха кагирхой из дикагIа кхоачашдара кийчбар, царна кIоаргга патриотически а интернациональни а кхетам балар цудухьа геттара лоархIаме декхар да.

Халкъа лоIам дIа а гойташ, СССР Конституце закона хьисапе, дIачIоагIбаьб вай обществера Коммунистически парте кулгалдара лоархIам. Ерригa шоай уйлаш, шоаш де мел лерхIараш, шоашта карагIа мел даьннар партеца дувз советски наха. Тахан, дерригача халкъа цIей дездеш, цар дег тIара къоабалъю цо чакхйоаха чура а арахьара а ленински политика, парте XXVII съезда кердача коталонашца накъабахара кийчо ю.

СовгIаташ—Даьхенна

«Сунжанефть» НГДУ мехкдаьттахоша пайда ийбу къаьнача скважинех. Мехкдаьтта цIендаь хьадаккхара кислотни обработкаш ю, геологотехнически мероприятеш чакхйоах, тIоанашта низ тIалоаттабара хий чуухийт, кхыдола балхаш чакхдоах. Цудухьа доагIачул дукхагIа 710 тонн мехкдаьттеи цхьа миллиони 40 эзари кубически метр гази яккха вIаштIехьдаьлар цар дIабахача ийс бетта. Къахьегама овсарле лакхъяра паччахьалкхен план 5,6 процент тIехкхоачашъяьй. Дика къахьег октябрь бетта а.

СССР Конституце ден сийна тIаийца социалистически декхараш кхоачашдарах эггара хьалха рапорт деннад Н. Летников, Б. Гагиев керте латтача бригадай коллективаша.

* * *

Парте XXVII съезда сийна йоаржаяьча яхье А. Шерипова цIерагIча Грозненски мехкдаьтта чакхдоахача заводе хьалха латташ я Болдинов Владимир Анатольевичз кулгалдеча № 39-6 йолча установка коллектив. ХIанзлехьа тIехкхоачашъяьй цо товарни продукци арахецара итт бетта задани. Ер шу доладелча дениз паччахьалкхен планал совгIа установка технологаша арахийцад 4000 тонн тIехдика бензин.

* * *

«КПСС XXVII съезда — хьинареча къахьегама 27 декада!» яхача девиза цхьоалагIча этапа итогех шоллагIа моттиг яьккхай СССР 60 шу дизара цIерагIча «Оргтехника» яхача производственни объединене коллективо. Ер шу доладелча дениз планал совгIа цо потребителашка дIакхачийтай кхо бIаь эзар совгIа сома маьха электрофотографически машинаш, цилиндраш, шарикови ручкаш, халкъа эша кхыдола товараш.

Ерригача продукцех паччахьалкхен дикала Знак йолаш яр 47,3 процентага дIакхоачаяьй цига. ХIанз укх сахьате электрофотографически аппаратурех, цилиндрех йиъ тайпара издели я лакхерча категорех хьаеш. Къахьегама овсарле лакхъяра ийс бетта задани 2,3 процент тIехкхоачашъяьй. Продукцега дIадодар лохдарах, хIаман кхомбарах бIаьш эзараш сом пайда баьб машинашъераша.

* * *

Массехк бутт ба тIайоагIача пятилетка чотагIа Вознесеновски газобензинови завода коллективо къахьега. Ер шу доладелча дениз завода болхлоша арахийцай 364 эзар сома маьха товарни продукци. Заданел совгIа даьккхад 10420 тонн гаргга газови бензини 16095 эзар кубически метр гази. Октябра бетта чотагIа маьхала яьккхай 260 эзар гаргга сом мах бола продукци.

Бийдал, электроэнерги, кхыйола материалаш кхоярах 9 бетта планал совгIа баь пайда бIаьш эзараш сом ба.

* * *

СССР Конституце сийна тIаийца социалистически декхараш тIехкхоачашдаьд Горячеводски бурув тохара балхий управлене коллективо.

ХIара станокаца бетта бурув тохара коммерчески сухала 9 бетта план 113,6 процент кхоачашъяьй, химически реагенташ, утяжелитель, электроэнерги кхоярах дукха пайда баьб.

Социалистически яхье хьалха латташ я буровой начальникаш Дугаев Iаьла, Дроворубов Алексей, Савельев Геннадий, Мадаев Султан керте латтача бригадай коллективаш.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

М. С. ГОРБАЧЕВА ФРАНЦЕ ЯЬ ОФИЦИАЛЬНИ ВИЗИТ

М. С. ГОРБАЧЕВЕИ Ф. МИТТЕРАНЕИ ЦХЬАНА ЯЬ ПРЕСС-КОНФЕРЕНЦИ

ПАРИЖ, 4 октябрь. (ТАСС). Переговораш чакхъяьнначул тIехьагIа КПСС ЦК Генеральни секретара М. С. Горбачева а Франце Президента Ф. Миттерана а Елисейски двореце цхьана пресс-конференци йир.

Пресс - конференци хьаеллаш, Ф. Миттерана белгалдаьккхар, «М. С. Горбачева хьадовзийтачз дешай еррига комплекс чIоаггIа теркам тIабахийта ше тIаний-ца» хилар. хIаьта «хетараш дIа-юха довзийтара наькъагIа шаккхе оагIув дIахьалхашкахьа яхара, цунца цхьана хIанзарча дуненна хьалхашка латта чоалхане проблемаш къоастае таро хилар» да ше кхетадаьр, аьнна. «Укх тIеххьарча хана сов ирденна дола дунен тIара дешаш кIаьддара ориентаци» паччахьалкхенаша шоай политике лелаяра ше тIехьа хилар хьакхайкадир цо.

Франко - советски переговораш йолча хана эггара хьалха а керттерча даькъе а дийцар герз дIадоаккхилгах, низаш цхьатарра хилийтарах, долче, машарах, машар лорабара хьалех, тIема нхерам дIабаккхарах хилар белгал а даьккха. французски паччахьалкхенна керте латтачо цунца дувзаденна къаьстта теркам тIабахийтар деррига стратегически герзаш 50 процент кIезигдара хьакъехьарча кердача советски предложенена.

«Из предложени кIоаргагIа ювца езаргья юкъарчал доацаш цунца хьаштдолча мехкаша — США а СССР а, — аьлар Президента. — Цу гIулакха мел эша таронаш я цар: эксперташ, йоаггIаш йола даншеш. Шоайла вIаши нийсде йиш яр нийсдергда цар, къовса доагIачох къовсаргда. Кхыча дешаша аьлча, переговорашка дIахьалхашкахьа дахара мел эшар долаш я СССР а США а. Со теш хьатIабоагIача бетта КПСС ЦК Генеральни секретарь США президентаца вIашагIкхетаро цу де лерхIачоа гIо дергхиларах. Женевера цар переговораш толаме чакхъяларга догдоахаш ба берригаш, цига дакъа лоацаш боацараш а тIехьа, хIана аьлча, машар — вай юкъара гIулакх».

Франсуа Миттерана белгалдаьккхар, герз космосе доаккхилга дехкарца дийзача мара герз нонагIо кIезигде йиш ца хилар.

«Франци массаза а гIийртай ший союзникашца барт ца эгIабе, царна юкъебоагIа цун американски доттагIий а, — дIахо дувц Президента. — Дукха ха йоацаш дика довзаш дола гIулакхаш нийсденначул тIехьагIа, моллагIа бесеа дале а, космически герз хьадеча ше дакъа лоацаргдоацилга дIахайтар цо. ХIанз долаш долча герза тара дац из. Ядерни герзаш космосе дахара ракеташта духьаларча оборона системах дола 1972 шерара договор дIадаккхар хинна ца Iеш, герз Iоадара керда гола тохар, герз Iоадара кхыча формашка довлар, хургдар, хIаьта цар хьисап хIанз сона къоаста а лургдацар.

Кхетадеш ма хиллара, цу хьакъехьа американски кулгалхоша сайга яь заявлени дагайоагIа сона: цар яхачох из оборонительни герз да, бакъда, са безам бац цу дискуссена юкъеваха. Франце дIакхайкадаьд СОИ яхача программана юкъе ше дакъа лоацарг ца хилар, ше а космосаца хьаштолаш хилар, хIаьта цунна хетачох, космос караерзаяра а хIанзарча адамлено цунах пайда эцара а кхыдола наькъаш долаш санна а хет цунна».

Президенто дагадохийтар, Франци ший ядерни низашта учет яра духьала хиннилга, хIаьта белгалдир цо ше дакъа лоацаш ца хилча Франце ядерни низех хIама дувца йиш ца хилар.

Тхона хетачох, дIахо аьлар цо, герз дIадаккхара проблема цхьан ханна ерригача планех ювца еза: алхха ядерни герзий промежуточни гаьнала даькъе йийца ца Iеш, стратеге даькъе а, хIаьта массазарча ядерни йоацача средствай даькъе а, бакъда, керттердар — химически герза даькъе а ракеташта духьаларча ракетий даькъе а ювцар. Дагардар дIа-хьа ца дувцаш Iеш яц Франци, белггала аьлча, Советски Союзаца, хIаьта хьахинна а с юхайолаяь а диалог цу гIулакха дика метод я, бакъда, переговораш хургья оалилга нийса хетац сона.

«Вай мехкий хьал цхьатарра дац. Бе-беча шин системана чудолхаш да вай. Тайп - тайпарча союзашта юкъедолхаш да вай. Уж доазонаш дIадахара дувцар вIаши кхетаде деза, цхьана гIулакхаш леладелга шердара ерригача таронашта гIо де деза. Духхьал из да оаха даьр а дергдар а, Генеральни секретара цIенача дег тIара хьатIадоагIача шера Москве хьийхав со, хIаьта цига ваха аз дош а деннад.

Бокъалдар аьлча, кхыйола темаш а йийцай, аьлар дIахо Президента, белггала, хьатIадоагIа шу юкъекхачалехьа Стокгольмски конференци цунна юкъе дакъа лоацача 35 мехко барт беш чакхъялар ловш хилар, хельсинкски совещане ТIеххьара акт хIанзалца хинначул дикка дукхагIа цун ерригача аспекташка кхоачашъяр ловш хилар.

Регионални довнаш ала йиш йолчун цхьайола лоархIаме аспекташ а йийцар оаха», белгалдаьккхар Ф. Миттерана.

«Шин оагIонна юкъерча гIулакхий даькъе тха къамаьлаш хилар торговлех, торгови баланс нийса хилийтарах, космос машаре караерзаяр ала йиш йолча цхьайолча проектех, технологе даькъерча геттара чIоагIача толамех. Белггала аьлча, оаха дийцар ядерни синтез оалачох, цу даькъе вай шин мехка я наьха санна хьалха латта технологи. Лоацца аьлча, цхьан е вокх оагIонна цхьадола хIамаш карагIдаьннача, шинна а оагIонна вIаши пайда баккха йиш йолча ганзех а толамех а дийцар».

Ше къамаьл даь воалаш Ф. Миттерана аьлар: «Дунен эггара лоархIамегIйола проблемаш оаха цIенхаштта йийца хиларах, хIаьта иштта, кхы мел долчул совгIа, Генеральни секретараца дег тIара цхьана леладу гIулакхаш шерлургхилар гойташ дунен гIулакхаш дувцарах дIакхеташ айса аьннар оаш тIаэцар ловра сона. Цо дизза жоп лу, ерригача ханашка, къаьстта, Советски Союза — иштта тхона а — Iалаьмате доккха зе даь бола дунен шоллагIа тIом чакхбаьннначул тIехьагIа вай шин мехка юкъарча исторически традицешта. Кхы цIаьхка а баркал аргда вай цар турпалча гIулакхашта юкъерча цаI Франци мукъаяккхар долаш Советски Союза халкъаша шоашта иштта доккхий зенаш дарах».

Цул тIехьагIа заявлени йир М. С. Горбачева. Цо аьлар: Г-н Президент,

хьогара эстафета хьаэца езаш ва со аьнна хет сона. ЦIаьхка а ала безам бар са, хIана а сендухьа а тхо Франце даьхкад. Оаха Советски Союзе лерхIачох, дунен тIара хIанзара ситуаци ше дегIаахарга диллача хьалхарча даькъе дунен халкъашта юкъе дикка низ болча мехкаша бехктокхаме решенеши бехктокхаме гIулакхаши дела дIадехача этапе я. Аз ювцараш я Советски Союз а, США а, Франци а, Англи а, иштта кхыдола мехкаш. Тахапарча дунен тIа бакъдолаш дараш да дикагIа, кхы а кхерамзлегIа дола дуне вайна хьакхолла могаргдолаш, прогресс Iалашъергйолаш, дуненхалкъашта юкъера хьалаш тоаде йишйолаш хилар, нагахьа санна из деррига а вай юкъара гIулакх а хинна дIаотте.

Вай политически системаш, идеологи, мировоззренеш мел чIоагIа къердаш яле а вай массане а де дезаш дар да вIаши тешаш долаш, дIа-хьа кхеташ долаш, цхьана гIулакхаш леладеш болча машара тIаккхачара наькъаш лохилга. ВIашагIа а кхийтта къамаьл дара тIехьа да тхо. Мичча бесса дале а советски кулгалхоша лерхI из деррига а — духхьал хьаькъалца къоастадар дIадехилга да аьнна. Советски Союза уж санна дола дешаш къоастадара Франци лоархIаме партнер я. Цкъадале, цунна тIехьа латт традицеш. Уж традицеш я таханара вай отношенеш вIашкаувзараш. Хет сона цар вай отношенеш дIахо а тоаергъя аьнна. Традицеш аз ювцача хана, дагалаттащдар да духхьал политически даькъера бувзамаш хинна ца Iеш, паччахьалкхений кулгалхошта юкъера бувзамаш а. Хьалхарча даькъе сона хеташ дар да итташ, бIаьш долча шерашка вай халкъаш вIашканйзараш. Адамий исторечу эггара халагIча хана Росси, Франци, Советски Союзи Франции даим вIашагIкхета, эггара ирагIа дола дешаш дувца, вахаре лоархIаме проблемаш къестае, иштта йола проблемаш кхоачашъелга лахара тIаккхе йиш хулийташ йола дика лард хиннай из. Духхьал из бахьан долаш оаха тIанийцар Президента Миттерана Франце дувла аьнна хьехар. Дика хьоашал деш тхо тIаэцарах цIаьхказа хьона дег тIара баркал ала безам ба са.

Вай мехкаш, Iа ма аллара, визит хилалехьа а, иштта визит йолча хана а, — хIаьта из чакхъяла гарга гIертай, — долаш а да, дусаш а да шоай общественно-политически системашка, хIаране ший идеологи лелаю, шоаш хиннача тIема-политически союзашта юкъе а я, шоаш селхан хиннача, кхоана а хургйолча. Переговораш йолча хана аз а господин Президента а цхьанне шоллагIчоа хьалхашка оттадаь декхар дацар кхыча хIаман тIа воаккхилга. Нагахьа санна вай тайп-тайпарча системаех, тIема-политически организацеех дар аьнна кIезиглуш бий-теш Советски Союзан Франценен, Генеральни секретаран Президентан юкъерча диалога лоархIам?

Сона хетачох, хила мегаш да, цхьан хIаманга диллача кхыметтел из ший совле йолаш хилар а. Укх деношка хиннача беседанеи вIашагIкхетаран характеристика а луш — уж вIашагIкхетараш хиннад тха Президентаца тхо шиъ мара воацаш кхозза, Франце кхыча политически деятелашца хиннача беседех ца дийцача шуга г-на Президента аьнначо чIоагIъю цу тайпара вывод. ЧIоагIа лоархIам болаш да Президента уйлашца из доагIаш хилар. ХIаравар ше-ший реальни ситуаце а волаш Советски Союзеи Францеи кулгалхой вIаштIехьдаьлар йолаш йолча къердалел лакхбовла а дунен тIа хулаш латтача процессашта анализ е а уж вIаши духьала нийсъеш мах бе а, дунен тIара событеши дуненхалкъашта юкъера хьали дикагIча оагIорахьа хувцара Советски Союзаи Франценен малагIа дакъа юкъедохьалургда хара тIехьа шоайла дагабала а. Сона хетачох цо тешал ду машар хилийтара советски кулгалхоштен Франце кулгалхоштен Iалаьмате боккха бехктокхам тIабожабеш хилар. ХIаьта из, сона хетачох, кIезига лоархIам болаш дац диалог яра, дунен тIара хьалаш тоадара цхьана е шише цхьатарра цу даькъера наькъаш белгала а доахаш.

Деррига дIалаьрхIача оаха лакха мах бу укх деношка Президентаца Ф. Миттеранаца, Франце кхыча паччахьалкхени политически деятелашца хиннача беседай. Уж яр кIоарга чулоацам бола беседаш, уж белгала йоалар конструктивни характер хиларца. Бакъдар аьлча, уж хилар гуччахьарча форме, вIаши лоархIаш а дикадар хилар ловш а.

Президента дийцар хиннача беседай проблематиках. Оага беседа еча хана дукхагIа теркам тIабахийтар хIанзарча кхерамеча дуненхалкъашта юкъерча хьалий эггара ирагIа латтача проблемашта. Хоадамболлаш долча цхьадолча дешай даькъе тха йолаш я кхетае йоагIа къердалонаш. Цхьабакъда, хьагучадаьлар хьал тоадараи халкъашта тIалатта кхерам дIабаккхараи цхьана динза даргдоацараш, - событеш конфронтацегара нхохнам кIаьдбарга ерзаяра новкъостал делга. Тха вIашагIкхетараш хиннначул тIехьагIа со тийшар Президент а из иштта хеташ хилар.

(Инстедоалар 3-ча оагIо тIа).

М. С. Горбачев Москве дIавахар

ПАРИЖ, 5 октябрь. (ТАСС). КПСС ЦК Генеральни секретара, СССР Лакхехьарча Совета Президиума члена М. С. Горбачева Франце яь официальни визит чакхъяьнпай. Тахан Парижера Москве дIавахар из.

Цунца цхьана дIабахар визите дакъа лоацаш хинна КПСС ЦК Политбюро член, СССР кхыча мехкашцарча гIулакхий министр Э. А. Шеварднадзе, СССР Министрий Совета Председатела хьалхара заместитель И. В. Архипов, СССР арахьарча торговле министра хьалхара заместитель Н. Д. Комаров, СССР Iилмай Академе вице-президент Е. П. Велихов.

СССР а Франце а паччахьалкхен байракхаш урагIъяхийтача Орли яхача аэропорте М. С. Горбачев накъавоаккхаш бар Франце премьер-министр Л. Фабиус, правительства членаш, СССР-ера Франце посол Ж.-Б. Рэмон, хIаьта иштта Францера СССР посол Ю. М. Воронцов.

М. С. Горбачева тIемахой IаьдалагIа эггара лакхагIа дола сий дир. Самолеташ хьалгIеттача моттиге Франце герзашцарча низий кхаь тайпара сийлен караул оттаьяр. Везача советски хьаьша рапорт делар караула начальника. Советски Союзеи Французски Республикаи Паччахьалкхен гимнаш яьхар.

М. С. Горбачеви Л. Фабиуси сийлен караула юхе гIолла чакхбаьлар. М. С. Горбачева безаме Iодика йийцар Французски правительства членашца, дипломаташца, Францерча советски учрежденей болхлошца, кхыболча официальни нахаца.

М. С. Горбачев самолета трапага кхаччалца накъа а ваьккха, цун никъ дика бийцар Л. Фабиуса.

М. С. ГОРБАЧЕВ ФРАНЦЕРА ЮХАВАР

КПСС ЦК Генеральни секретарь, СССР Лакхехьарча Совета Президиума член М. С. Горбачев 5 октябре, Парижера Москве юхакхаьчар. Французски Республика Президента Ф. Миттерана хьехарагIа официальни визитагIа Франце ваха хилар из.

Внуковски аэродроме М. С. Горбачевна духьалбаха бар КПСС ЦК Политбюро членаш Г. А. Алиев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Е. К. Лигачев, Н. И. Рыжков, М. С. Соломенцев, Н. А. Тихонов, В. М. Чебриков, КПСС ЦК Политбюро членалла кандидаташ П. Н. Демичев, В. И. Долгих, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, КПСС ЦК секретараш М. В. Зимянин, И. В. Капитонов, В. П. Никонов, К. В. Русаков, кхыбола новкъостий.

Накъабахарашта юкъе вар Франце СССР-ерча гIулакхашта ханна поверенни вола П. Фиески.

(ТАСС).

ДАЬКЪАЛА ХИЛДА ВАЙ ВАХАРА

ДЕРРИГА— САГА ДУХЬА

ЙОККХЕИ гIадвугаш йолен событи санна белгалдоаккх советски халкъо СССР Конституци (Керттера Закон) тIаийца бархI шу дизар.

Конституце кердача чулоацама керттера лостам—из да демократи дегIайоалаяри кIоаргъяри, вешта аьлча, из да, деша ма дарра маIан дича, Iаьдал халкъа хилар. Кердача Керттерча Закона еррига разделаш, кортош, статьяш бокъонца йолча социалистически демократех хьалйиза я. Конституце эггара хьалха законаца чIоагIъю СССР-ерча паччахьалкхен Iаьдала керттера принцип — халкъа суверенитет. «СССР-е деррига Iаьдал, — йоах Конституце тIа, — халкъа да». Цунца хьахьекхад халкъ доал де оттадеш, ший мехкеи ший кхелен да ше хиларах йола уйла цун дег чу йоссаеш долча социалистически халкъа Iаьдала сийлахьдоккха социальни маIан.

Социалистически демократи дIахо кIоаргъеши шеръеши хилар шаьра гуш да СССР политически ларда халкъа эггара дукхагIа викалаш чубола орган а йолча халкъа депутатий Советий гIулакхаш эргадоахаш тоадарах.

ХIанз мехка ерригача Советашка хержаб 2,3 миллион совгIа депутаташ — вай мехкарча ерригача классайи социальни группайи, бе-бе ханаши категореши йолча, дерригача къамийи народностийи викалаш. Цул совгIа, балха тIа Советашта новкъостал ду 31 миллион совгIча активисташа.

Нохч-ГIалгIайчен ерригача Советашка хержаб 10 эзар совгIа депутаташ. 100 эзар совгIа нах ба тайп-тайпарча организацешка общественни хьисапе болх беш. Къахьегама коллективех дола Закон тIазцарах хьинарегIа дакъа лоац къахьегамхоша производствана доал деча. Новкъостал доккхагIа хул, масала, юкъара собранеш, производственни совещанеш, кхыяраш санна йолча предприятешкарча самоуправлене органашкахьара.

Советски политически системе лоархIаме моттиг дIалоац профсоюзаш, комсомол, халкъа тIахьожам, кхыяраш санна йолча массови организацеша а.

Масала, 1 миллиони 200 эзари саг вахача вай республике 420 эзар гаргга саг профсоюза член ва, 163 эзар — комсомольцаш, 40 эзар гаргга болхлой, колхозхой, специалисташ хержаб халкъа тIахьожама органашка. Вай мехка политически система КПСС кулгалца халкъа Iаьдал чакхдоаха бIарчча цхьа механизм, цун ядро санна хьаэттай.

Кердача Советски Конституце тIа я лаьрххIа юкъейиньа, советски общества кулгалдуи лостам телеи низ хиларах тарра. Советски Союза Коммунистически партена хетаяь статья. Из советски обществеи паччахьалкхенеи вай парте бокъонца хила йоагIача моттигига, хадданза боккхагIа хулаш болча цун лоархIамга хьежжа да. КПСС-о, марксистско-ленински хьехамца кийчъенна парти ше хиларах тарра, вай общество дегIаахара генеральни перспектива, паччахьалкхен вахара деррига лоархIамегIара дешаш къестадеча метте политически никъ белгал ба а бу. дIахо берг а ба.

Социалистически демократе белгалагIа йола оагIув я доши гIулакхи цаI хилар. СССР Конституце, союзнии автономнии республикай конституцеша къахьегача сага хьалхашка оттаяь ца Iеш, тешшаме гаранти а лу цун шеррача социально-экономически, политически бокъонаштеи паргIатониеи.

«Къахьегара луш йола гарантированни бокъои из хоаставелгеи, саг Iовича дени геттара юхеяхача къоаналга кхаччалца общества цун йоакхо яр, духовни культурага бода никъ шерра хьабеллар, сага сий а бокъо а лархIар, — аьннад КПСС ЦК Генеральни секретара новкъоста М. С. Горбачева КПСС ЦК апрельски (1985 ш.) Пленуме ше къамаьл деш, — уж деррига хIамаш социалистически вахара хьисапа шоай мах бовргбоаца маьхаленаш я».

ЦХЬАБАКЪДА, социалистически демократи — из бокъонаш хинна ца Iеш, боккха граждански бехктокхам а ба. Гражданашта шерра бокъонаши паргIатои ялар анархи хилар дац. «Сай безам бар ду аз» яхача оамалагIа къаьстта паргIато, вахар лу яхилга дац. Саг къаьстта вахац, обществе вах, тIаккха цо теркалде деза кхыча наьха, организацей, бIарччача общества хьашташ. Цудухьа Конституце тIа белгалдоаккх, бокъонехи паргIатонахи пайда эцилга гражданаша шоай декхарех пайда эцарах дIакъоастаде йиш йолаш ца хилар. Из положени Керттерча Закона юкъеяхьаро тешал ду из къаьстта боккхача лоархIаме хилара.

Халахете а, вай республике болаш ба бокъонаш Iома а яь, царех хийцца пайда эцаш, цхьабакъда, цу хана шоай декхараш дицдеш бола нах. Из юкъ-юкъе гучадувл обществана пайданеча къахьегамца дакъа ца лоацаш юстара бувларах, дисциплинеи общественни порядоки телхаярах, социалистически доалахьара рузкъа лечкъадарах, кхычарех.

Саг массе оагIорахьара дегIавоалавара, цун бокъонаши паргIатои шеръяра чIоагIа йоакхо а еш, Коммунистически партеи Советски паччахьалкхенои хоадамболлаш дола гIулакхаш чакхдоах дисциплина чIоагIъяра, бехктокхам лакхбара, гражданаша советски законаши обществана хьалхашкара декхараши кхоачашдара. Уж гIулакхаш цIена дог-уйла долаш болча беррига къахьегамхоша цхьатарра хьаллоац.

Ший истори хьадоладелча денз Советски паччахьалкхено долла хIама ду хIара сага эггара йоккхагIйола бокъо — къахьегаран маьршача хьалашка вахаран йола бокъо Iалашъяра. Цудухьа, машар безаш йола арахьара политика чакх а йоахаш, шоай мехка оборонни низ хила боаггIача боараме лоаттабанза ялац вай партии паччахьалкхеи.

Вай Даьхен Герзаццарча Низашта эш Коммунистически партеи советски халкъеи сийлахь-доккхача гIулакха мутIахьа бола салтийи эпсараши, шерра политически культурнии кругозор йолаш, физически чIоагIеи деналеи бола нах. Уж тайпа гIулакхаш хьеха деза школе, пионерски отряде, вузеи техникумеи, заводе а фабрике а, колхозеи совхозеи — кагирхой дешаши болх беши мел болча моттигашка, хIаьта ниттта дезале а. Из дицде дагIац цхьанне а.

Конституци Денна Нохч-ГIалгIайчен къахьегамхой, беррига советски нах а санна, накъабаьхкаб КПСС ЦК апрельскии июльскии (1985 ш.) Пленумий решенеша, КПСС XXVII съезда бахара ма боаггIара накъабахар духьа шерра яьржача социалистически яхьо къахьегамеи политически хьинар чIоагIа айдаь. Дукхача предприятеша, бIаьш бригадаша, участкаша, цехаша, эзараш болча производстве хьалхалаттарараша рапорташ деннад Советски Конституце сийна тIаийца социалистически декхараш кхоачашдарах.

Н. ПРАВЕНЬКИИ,
НГIАССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь.

Назрань тахан

Фоторепортаж

Наьсархоша доккхал ду гIалгIай болхлой класс кийчъеча шоай «пхьоаленах» — ГI. Ахриева цIерагIча «Электроинструмент» заводах. Вай мехка а доазол дехьа а дика йовзаш я цун продукци. Балха тIа из кхы а тешамегIа хилийтара шоашта могар ду завода болхлоша, инженераша.

Парте XXVII съезда дикача толамашца накъабахара шерра яхь яьржай укх деношка завода коллективе. Лакхерча сурта тIа шоана бIаргагу кхалнах № 42 йолча цеха Имагожева Рукъет керте латтача слесарий-сборщикий бригаде къахьегаш ба. Шоай нормаш тIехкхоачашъеш хьабоагIа Цароева Фатима, Шевякова Александра, Аушева Ирина. ХIаьта царна масал телаш къахьег бригадира ше.

Укх тIеххьарча шерашка чIоагIа хувцаеннай завода гонахье. Цигарча болхлошта лаьрхIа укхаза хьалдаьд дукххаза вIаштIардаь дукха цIеноши, вешта аьлча, хьахиннай бIарчча микрорайон. Укх сурта тIа шоана гуча цIеношка бах завода болхлой.

Городе бахача наха къаьстта еза а боча а моттиг я Сийлен мемориал. Из хьаьй Сийлахь - боккхача Даймехка тIем тIа байнача наьсархой сийна. ХIанз цунна юхе кагирхошта дIател комсомольски билеташ, Эскаре болхараша цигара лаьтта кхухь...

Цифраши факташи

Республика халкъа боахаме къахьегаш бола болхлойи гIулакхера нахи тIом хилалехьа хьалхарча шера хинарел кхозза дукхагIа ба хIанз. Халкъа боахаме къахьегачарех ахаш совгIа бараш кхалнах ба. Промышленносте къахьегачарех кхалнах ба 52 процент, просвещенеи торговлеи — 70, унахцIено лораеча — 85 процент гаргга.

* * *

Республика халкъа боахаме къахьегаш ва 90 эзар совгIа лаккхерен юкъера лаьрххIа йолеи образовани йола специалист. Царех 51 эзар совгIа бараш кхалпятилетке кхалнахах нах ба. ЦхьайтталагIча бола специалисташ 20 процент дукхагIа хиннаб.

* * *

Паччахьалкхени боахамеи управлене органий аппаратеи къахьегаш кхо эзар гаргга кхалсаг специалист я е берригнех ахаш совгIа.

* * *

Массе а тайпа дола дешар Iомадеш республике ва 400 эзар совгIа саг, е бахача нахах хIара кхоалагIвар дешаш ва.

ХIанз школашка дешаш да 270 эзар гаргга бер. 31 ПТУ дешаш ва 17,5 эзар кхувшоагIар. Юкъера образовани ена ца Iеш, бIаь совгIа йола говзал Iомаю царна.

* * *

Республикерча кхаь лакхерча, 12 юкъерча лаьрххIача дешара заведенешка дешаш ва 27 эзар зIамсаги йоIи. Пятилетке цар кийч а ваь, халкъа боахаме къахьега дIахьожаваьв 30 эзар гаргга специалист. Царна юкъе ба педагогаш, агрономаш, техникаш, медицински персонала болхлой, кхы дукха бараш а.

* * *

Духовни дегIаахара даькъера материально-технически база а хадданза чIоагIлуш латт. Республике я 440 клубни учереждени, дукха нах ухаш йола 480 библиотека, цига да ийс миллион гаргга книжка. Городашка а юрташка а бахача наха гIулакх деш я йиъ бIаь совгIа киноустановка. Болх беш да кхо кинотеатр, 7 музей, филармони.

ИЗ ДИЦДЕ ЙИШ ЯЦ

«Къахьега могача СССР хIара гражданина декхари сийлен гIулакхи да обществе ини пайданеча гIулакха даькъе ше хеража болх цIена хьабар, къахьегама дисциплина кхоачашъяр».

(СССР Конституце 60-гIа статья).

Цхьанне хьинар ца кходеш къахьег, вокхо шийна тIадилла гIулакх талмастта лела ду. Каст-каста уйла ю аз: хIана хул из ишта? Фу дича бакъахьа дар хьогI ший декхар дог лазаш а массе хIаманна бала болаш а кхоачашделга хIара сага оамал хилийтара, фуннагIа бебашха ца хетилга юкъера цIендаь дIадаккхара?

Сона хетачох, эггара хьалха де дезар фуд аьлча, из да эхь-бехк фуд ца ховрашкара, балха тIа мекъал гойтарашкара, прогулаш ерашкара, лаьттан сий де а техникана лерттIа доал де а ца ловрашкара доагIар цIенхаштта хьадехар. Администраце, партийни а профсоюзни а организацеша дехарга а ца хьежаш, царна уллуварча новкъосташа: аз, дIарчо, Iоарачо хьадехар. Цхьайолча хана директора приказал чIоагIагIа Iаткъ халтурщикашта цу тайпара хIама. Лаьттанца болх беча наха ма хой, нагахьа санна дIадийнар дика а низ болаш а хьатIадаьннадале, осар кIалдусилга. Гонахьарбараш харцваьннар ловргвоацаш болга, ший метте из Iоттаве могаргдолаш болга дIахайча саг а дикагIча оагIорахьара хувцавала волалу.

Къайла санна кхухьаргда, цу тайпара нах, тхона, механизатораашта юкъе а нийслора. Тахан цар цIераш яха езац аьнна хет сона: тоавала безам хиннар хIанз даккха гIалат доацаш болх беш ва, кхы тайпа уйла хиннараш—бIаьсти ялалехьа дIаухаш, лоа дуллаш цIаухаш шоай «ираз» лехаш лел...

Вай парте идеяш, планаш, тIахьехамаш кхоачашдара нах кхотабер, дисциплина а порядок а чIоагIа хулга дIадехар, халкъа рузкъанна кхом бе къахьегамхой Iомабер производственни коллектив я. ХIаьта цун юхькIайсраш ба хьаьнала къахьегараш, нах шоашта тIехьабаха ховраш, кхычарна масал тела моральни бокъо яраш. Цу тайпарча наха дагадоалла керттера дар алхха шоашта дукхагIа чудахьар, шоашта хула пайда хинна Iац. Уж гIерт шоай коллектива сий айде, новкъосташа доахача толамаша цар дог хьест.

Тха ираза, уж тайпа нах тха совхозе кIезига бац. Ерригача республикана вовзаш во са новкъост, хьажкIаш лелаеча звено звеньевой, КПСС Нохч-ГIалгIай обкома бюро член Кодзоев Бахьаудин. Соахка 200 гектарах хIаране тIара 106,3 центнер фуалъяьха хьажкIаш чуера цун коллективо! Юртарча пхьегIа тIа шаьра хабараш дувцарах а малх бохьбелча Iийне лечкъарах а де йиш йолаш хIама дац из.

Даггара тохадаларах Б. Кодзоевна тIехьакхе магансар тхона. Аз кулгалдеча звенос хIара гектара тIара чуера 71 центнер хьажкIаш. Из а бац во толам. ХIаьта совхоз бIарчча хьайицача, цхьан гектара тIара чунийцараш 34,4 центнер мара хилаьзар. Б. Кодзоева оттаьчча рекордах-м аз дувца а дувцац, тхачо миссел мукъагIа ерригача звеноша хьажкIаш хьувкъаьяларе мел дика хургдар. Де йиш йолаш дарий из? Сона хетаргахьа, тхо дерригаш лерттIа дIатохаденнадаларе, дерригача кхоачамех оаха пайда ийцабаларе, специалисташ цу гIулакха ханнахьа оарцагIбаьннабаларе хьажкIаш шозза дукхагIа хьувкъае йиш яр совхоза!

Цхьаболчарна хетадала тарлу: хIанз санна дувц цох, хургдар хинна ма даьннадий. Из-м бакъда. ХIаьта а цох ца аьлча Iелац. дIахо йодача хана цу тайпара хIама ца нийсдалийтар духьа. Соахка а лурчогIа а санна болх бе йиш яц вай тахан. Производствана интенсификаци яра декхар хьалхашка оттадаьча парте дIадех: лаьттах, техниках боагтIача бесса пайда эцилга, доаца бахьанаш а ца лехаш, тIатеIIа болх белга, порядок а дисциплина а чIоагIелга, хIаман хьурмат делга. Из диза даргдоацаш хиларах дIакхета веза хIаравар. ТIаккха мара дош хургдац вай лелдечох.

Халахете а цхьаболчарна дицлу из. Бакъда, массанена дика йовз... шоай бокъонаш. «Сона доагIар кхехкка хьада, согара цхьаккха дIа ма деха» алар пайдана дий, воаш хьадаьр мара вайга хургдолаш ца хилча? Къахьегача наьха еррига бокъонаш йолаш вай бар санна цхьа мохк бац дунен тIа! Советий Iаьдало. Конституце вайна даь доккха дика да из. ДIахьажал шо вай юрташка, дIачугIол моллагIча цIагIа. Вахача сага мел эшар доацаш цхьа ков дац. Из деррига рузкъа балхага даьнача кулгаша хьадаьд. ХIаьта советски наьха вахар кхы а хозагIа хилар, вай Даьхе кхы а низ болашагIа хилар тахан вай хьегача къих тийша да. Из дицдалийта бокъо яц цхьанне!

Ю. ГЕЛИСХАНОВ,
Назрановски района «40 лет Октября» яхача совхоза звеньевой.

Хам а бе, доккхал а де

Грознерча «Автоспецоборудование» яхача опытно-экспериментальни заводе слесарь волаш аз болх бу ер ткъаьи вуриттталагIа шу да. Массе хана тIаийца социалистически декхараш тIеххкоачашдеш хьайоагIа тха бригада.

ДIабахача ийс бетта план 113 процент кхоачашъяьй оаха. ХIаьта со се хIанз, шийтталагIча пятилетка кхоалагIча шера чотагIа къахьегаш ва.

Тха бригада кердача хьисапе къахьегам вIаштIехьбаьккха болх беш я. Доккха да цох хьадоала беркат. Нагахьа санна хьалхагIа бригаде духхьал слесараш мара хиннабеце, хIанз тайп-тайпарча профессех вола 17 саг чувоагIа цунна.

Дукха да къахьега бокъо еннача Конституце хIара советски сага санна, сона а деша. Чуваха цIеноги, мел эшар долаш виъ дезалхо хьалкхеваьв. ХIаьта царех шиъ цехе сона уллув къахьегаш ва.

Къахьегама бокъо йизза Iалашъю вай мехка. Хьаьнала болх беш вола саг балхара дIаваккха бокъо яц цхьаккха предприяте организаце, кулгалхочун. Ший кхоане дагаялла, цох кхера везац цун.

Из иштта дац капитала мехкашка. Капиталисто шийна дага ма деха а балхара дIавоаккх ше раьза воаца саг. Цудухьа миллионаш нах лел хьабе болх боацаш. Цар гIулакха сагота бац бIаьхийбараш. Цхьаккха тайпа нийсхо яц цу обществе.

Из деррига фуд ховш бац вай мехкара нах. Хьай дего кхоабалдеча, наха мехна дукхагIа пайда баргболчча къахьега йиш я советски сага. ХIаьта цу хIаман чIоагIа хам бе беза.

КхоалагIа шу да сона пенси доагIа. Са а лоIаш цIагIа вагIа мара везаш вацар. Бакъда, дегIаца низ хилча воагIалац-кх. Сай декхараш дизза кхоачашдарал совгIа, къонабараштa гIо а ду аз. Дукха деза хьехамчал лела делга, хIана аьлча, къона волча хана хьаьналча къахьегама наькъ тIа вала сайна даь гIо дагадоагIа сона.

Д. УРУСОВ,
«Автоспецоборудование» яхача завода слесарь, тIемен къахьегамен ветеран.

ИРАЗ ДОЛАШ Я СО

«Паччахьалкхено дезал лорабу.
...Паччахьалкхено дезала йоакхо ю берий учреждений организацейи сеть шерра хьалъяран дегIайоалаяран, бытен общественни кхачани службаш хьаярен эргайоахаш тоаярен, бер хьахилча пособеш телара, дукха бераш долча дезалашта пособеши льготаши хьежадара, хIаьта ниттта дезала кхыдола пособеши новкъостали дара наькъаца». (СССР Конституце 53 статья).

Цхьанна капиталистически мехка йоаца бокъонаш йолаш ва вай мехкара хIара саг: мах боацаш деша, унахцIано лорае, шийна езаенна, дего къоабалъю професси харжа, салаIа, и. кх. дI. Уж бокъонаш вайна еннай Советий Iаьдало, Конституце.

Са мар — Оздоев Хьамид Сунженски района Орджоникидзе цIерагIча колхоза механизаторалла болх беш ва, хIаьта со ферме. Шийтта бер да тха, ялх воIи ялх йоIи. Царех кхо воIи ши йоIи шоай дезалаш а болаш бахаш ба хIанз. ХIаьта школагIча классе деша ухаш йола эггара зIамагъярг — Макка а йолаш, кхо йоI школе дешаш я, цаI — соца цхьана Iаьсий леладеш.

Къонгех виI даь новкъа вахав. Механизатораш ба уж. Трактористa говзал чIоагIа эшаш я юрта. Цудухьа да а со а геттара раьза хилар цар хержача наькъа. ПхеллагIа воI — Исроапал ферме болх беш ва хIанз. ХIаьта къонгех эггара зIамагIвола укх шера итт класс чакхъяьккха ХIарон — Советски Эскаре гIулакх де кийчлуш ва.

Нагахьа санна Советий Iаьдало новкъостал даьдецаре, царга дешийта меттел, унахцIена болаш уж хьалкхебе низ дIакхоачаргбацар тха. ЗIамига болча хана денз уж кхийна баллалца хадданза Iаьдалгара новкъостал лаьттар тхоня. АргIа йоацаш легковой автомашина елар. и. кх. дI.

«СССР гражданаш декхарийла ба шоай бераш кхедара йоакхо е, обществана пайдане къахьегара уж кийчбе, социалистически общества тешшаме членаш хургболаш хьалкхебе», аьннад СССР Конституце 66 статья тIа. Цо дIадехачунга хьежжа са цIендас а аз а хадданза кертагIдоах бераштa, тхоашта паччахьалкхенно даь, хIаьта хIанз а тIехь деш дола новкъостал. Деша, унахцIано лорае, болх бе бокъо а таро а шоашта еннача Советски Iаьдала хьалхашка шоаш декхарийла долга дага а лоаттадеш, къахьегеи дахен Iомаду массе хана.

Оаха аьннар а ду. Советски Эскаре дика гIулакх даь цIавера вокхагIвола тха виъ воI. Бераш кхедеча хана геттара лоархIаме да кхетам баларал совгIа, вахаре а балха а даси наnаси шоашкара царна масал гойтар.

Лаьтта леладарца ший вахар дийза хьавоагIа са цIен да. Коммунист ва из. Ший декхарех хадданза дика лоархIаву. Массе хана балха хьалхалаттарашта юкъе хул. Доккха дакъа лоац общественни вахаре. Дуккхаза а хийржав района, юрта Советий депутаталла, КПСС Нохч-ГIалгIай обкома, Сунженски райнома членалла. Къонабарий хьехамча ва. Хьаьнала къахьегарах цунна еннай Къахьегама ЦIеча Байракхa, «Знак Почета» орденаш, медалаш.

Цунна тара хила безам болаш шоай низ дIакхоачар ду тха къонгаша а. Шоашта тIадилла гIулакх ма хулла, тешамегIа кхоачашде гIерт царех хIаравар. Цудухьа цар дечоа геттара раьза ба колхоза кулгалхой а.

Балха тIа сай декхараш дикагIа кхоачашде гIерт со а. Планаш тIехкхоачашъе карагIдоал сона а соца цхьана болх беча са йоIа Лейлана а. Къахьегама тIера, общественни вахаре дикка дакъа лоацаш да кхыдола бераш а.

Даьнен наннеи эггара доккхагIдола совгIат да шоай дезал лерттIа, наха а мехка а пайдане хургболаш хьалкхер. Из совгIат кхаьчад сога Советий Iаьдалгара, вай Конституце еннача бокъонагIа. Се ираз долаш саг хет сона цудухьа.

Ф. ОЗДОЕВА,
Сунженски района Орджоникидзе цIерагIча колхоза Iаьсий леладер, Нана-Турпал.

СО ХЬЕХАРХО ХУРГЬЯ

«СССР гражданий деша бокъо я. Из бокъо Iалашъю массе тайпара дешар мах боацаш хиларца, беррига кагирхой юкъера образовани йолаш хулга, декхар дIатIа а дужадаь, чакхдоаккхаш хиларца, дешар вахарца, производстваца дувзара ларда тIа шерра профессионально-технически, лаьрххIа юкъерен лакхерен дешар дегIадоаладарца...».

(СССР Конституце 45-гIа статья).

Тахан мо дагадоагIа сона сай нанас дагахьа «Дахчан кад» яха Хь.-Б. Муталиева стихотворени йийша.

«Тахан иттара
бьннараштa,
Берте хье ца кхихьараштa
ГIоргIа шувнаш хьай
дIахьувкхаш
Ел хьай большевикий
Агитацеш», —

яха дешаш дег чу дийшадар тха цIагIа мел волча сага. ХIаьта тхо 10 саг вар цхьан дезале.

Хоза фаьлгаш, наьртех дола оаламаш, турпалера иллеш, кицаш, къоанолгаш дукха хезад тхона тхоай наьнагара. Халкъа поэзи дика йовзаш вар тха да а. Наьна мотт, къаман культура, даймехка Iалам деза Iомадора тхо даси наnаси.

Дицденнадац сона йоккхагIйолча йишас кулг а лаьца, се школе йига. РСФСР заслуженни хьехархо А. А. Картоев хилар сона хьалхарча классашка хьехаш. Керда хьалъяьча школе дог тохалуш хоза яр. Парташта когаметта гIандаши истолаши латтар, классех кабинеташ яьяр. Стендаш, монтажаш, кораш тIара зизаш—деррига а бера дог деладеш дар.

Школа йистеяьккхачул тIехьагIа Нохч - ГIалгIай паччахьалкхен университете филологически факультете деша ера со. ДIадоладелар атта доаца студенчески вахар.

Ма хулла кIоаргагIа кхетаде гIерт со сайна хьахьехар, Iилман къайленаш йовза гIерт. Дийша йистеяьлча со а хургья хьехархо. Сона хетачох, хьехархо деррига ховш, довзаш, кхетадеш вола саг ва.

Мальсагов Кураза Зоврбика «Ленини дешари» яха очерк йийшача дикагIа кхетадир аз хьехархо яхача деша маIан. Дешар, йоазув фуд ца ховш баьде лелабаьб паччахьа Iаьдало гIалгIай. Дийша ба ала йиш йола нах геттара кIезига хиннаб. ХIанз тха тхоай цIагIа а ва лакхера дешар дийша виъ саг. Дас кооперативнии вошас строительнии техникумаш яьхай. Мала тешаргва низткъа мара каьхаташта кIал кулг язде мара ховш ца хинна са даьда дезткъара ваьлча ликбезе ихав, аьлча.

ГIалгIай къаман вахарца уж доккхий хувцамаш даьр Октябрьски революци я. Советий Iаьдало бокъо еннай наха шоай хьашт долча деша, шоашта езаенна професси Iомае.

«СССР гражданий деша бокъо я» яха дешаш дIаяздаьд вай Конституце тIа. Дешарах мах тела безац, учебникаш а мах боацаш да. Социализмо мара яла йиш йоаца бокъонаш я уж. Дешар производстваца дувзар чIоагIдеш я керда араяьнна юкъерчеи профессиональнии школай реформа а. Дийша яьлча, со а хургья из реформа вахарца ювза декхар долча наьха мугIарашка.

Каст-каста Инаркъе айса дийшача школе йода со. Шозза вIаштIардаьча юрта эггара лакхагIеи доккхагIеи долча цIагIа я из. Дукха рузкъа дIадахийтад из хьалъеш. ХIама кходац вай Iаьдало къона тIехье дийша хилийтара. Телевизораш, магнитофонаш, киноаппараташ, фильмоскопаш, диопроектораш я дешархой доалахьа. Хьахоз пхьоал деча кабинетера электрически херхо дутата...

Школера араялале, наьна метта кабинете чуйода со. Сай къаман гаьнара а, гаргара а, таханара а истори гу сона укхаза. Дешар фуд ца ховш хинна сай даь-нана, йиъ класс яьккха сай нана, лакхера дешар дийша сай йоккхагIйола йиша сайца болаш санна хеталу сона. «Кхалсага вахар къаман истори да» оал. ХIаьта цу кицо яхар бакъдале, ираз долаш да са халкъ.

Л. КАРТОЕВА,
ЧИГУ филфака студентка.

КЕРТТЕРА ЗАКОН!

ЙОАКХО ЯРАХ — БАРКАЛ

«СССР гражданий къебелча, цамогаш хилча, вIалла е цхьадолча даькъе мара къахьега йиш йоацаши хIаьта иштта кхаба да воацаши бисача материальни Iалашбара бокъо я».

(СССР Конституце 43-гIа статья).

Къахьегача сага сий ду вай мехка. Цунна дола дика тешал да дукха ха йоаццаш стахановски болама 50 шу дизар белгалдоаккхаш эггара хьалха хиннача стахановцашеи производстве хьалхалаттарашцеи вIашагIкхийттача КПСС Централни Комитета Генеральни секретара М. С. Горбачева даь къамаьл а.

Йоккхий я вай Конституце сага луш йола бокъонаш: къахьега, деша, салаIа, кхыяраш. Уж нахага массе хана хиннаяц. Уж бокъонаш Советий Iаьдало еннаецаре деша вIаштIехьдаргдацар са а со санна болчар а.

Юкъера школа йистеяьккхача городе Орджоникидзерча ШоллагIча Къулбаседа - Кавказски педагогически институте деша вахар со. Из дар 1930 шераш доладеннача юкхье. Физико - математически факультете дийшар аз.

Институт йистеяьккхача город Орджоникидзерча ГIалгIай педагогически техникуме (иштта оалар хIанзарча училищах) хьеха хьожавир со. Из дар 1936 шера. Цу хана денз пенсе ваххалца дешара тайп-тайпарча заведенешка хьехаш хиннав со.

Техникуме хьехаш волаш аз сай низ кхоачар дора дешар кIоаргIа ховш хургбола хьехархой кийчбара, дика кхетадора вай юрташка уж чIоагIа эшаш хилар.

Шовзткъа итт. шу гаргга йолча хана хьагIаккхувча тIехьенна дешар хьехаш хиннав со. Боккха мах баьб партеи правительстваи аз баьча балха — сона деннад вай мехка эггара дезагIа дола совгIат — Ленина орден. Аз цох чIоагIа доккхал ду.

Вай Конституце тIа аьннад даси нанаси шоай бераш хьалкхеде деза вай Даьхе дукха езаргйолаш, коммунизм хьалъеча хьинаре къахьега кийча хургдолаш, интернациональни уйла йолаш. Иштта хилийта гIийртав со а сай бераш.

Сатийна да се вахар. Сона дика пенси доагIа. Са бераш шоаш хержача къахьегама ноакъа долх. Из деррига а деннад вайна Конституте.

ЦIаьхха а цIаьхха а ях аз: вай советски общества болча пайдане къахьега деза. Цунца мара сий даргдац сага; тIаккха мара лоархIаргвац из.

Хь. ДУДАЕВ,
къахьегама ветеран.

Назрань тахан

Фоторепортаж

Дика хьажал лакха латтача суртага. Мел чIоагIа теркам тIабахийта ладувгI бераша хьехархочунга! Дешархой цунга баха, зIамига бараш хIаьта а, мел хала да дика хов вайна. ТIачувхарахи цIогIа деттарахи дуллургдолаш хIама дац из.

Уж хоза оамалаш йоахкаш я Назранерча № 3 йолча юкъерча школера Аушева Елизавета Бадуловна. Цудухьа бераштеи цар даьштеи ноаноштеи геттара дукха а еза.

Ткъаьи цхиъ шу даьннад цо юххьанцарча классашта хьеха. Цу юкъа Iоаьнй йоккха педагогически опыт, бера дегага бода никъ лаха Iемай.

Укх шера гIишлонхоша доккха совгIат даьд районе бахача наха. Ше санна яр вай республике кхы йоаца централни районни больница хьаьй Назране. Укхаза йиш я 330 унахочоа менги оттабе, хIаьта поликлиникецхьан дийнахьа 600 саг тIаэц. Ерригача отделенешка оттаьй хIанзара медицински оборудовани. Больнице болх беш ба лакха говзал йола лораш. Масала, царех сурта тIа шоана бIаргагу цергий лораш Долгиева Райза, Абдурахманов Абдул-Мажит.

И. ПЛИЕВА сурташ.

САЛЕIАЧА БОЛХ А БЕЗАМЕГIА БУ

«СССР граждании салаIа бокъо я. Из бокъо Iалашъю... культурно - просветительни дарбани учреждений сеть шеръярца, массови спорт, физически культуреи туризми дегIайоалаярца; наха бахача салаIа аьттув бола таронаши мукъача ханах рационально пайда эцара кхыдола хьалаши хьадарца».

(СССР Конституце 41-гIа статья).

Тахенара болхло хила веза кIоарга знанеш йолаш, ший декхар цIенеи диззаи кхоачашдарал а совгIа, ерригача коллектива гIулакхех дог лазаш. ДоагIар цунгара хьадехарга хьежжа, цун йоакхо а е еза. Из дош массаза а теркалду тха завода кулгалхоша, общественни организацеша. Тха коллективо доаха толамаш наха салаIара хьалаш лерттIа вIаштIехьдахарца дувзаденна да, дукхагIча даькъе. ХIана аьлча, мукъача деношка шоайна ма хетта са а леIа, юха станока тIа эттача безамегIа къахьег болхлочо, лакхлу цун къахьегама овсарле.

Город Назране юххе ший профилакторий я тха завода. ХIара шоаттеи кIиранней деношка цигача салоIаш хул 100 совгIа саг. Ловза безам болчунна шашкаш, шахматаш, биллиард я. Музыкага ладувгIа, радиоприемник, магнитофон, хьажа телевизор я. Цул совгIа, Арамхе салоIа база а я тха.

ХIаьта фу де деза къахьегама ди чакхдаьлча шийна салоIам бе безам хиннача сага? Из дош а терко ца еш дитац. Завода болхлошта лаьрхIа хьаьий йоккха клуб. Цига болх беш я дискотека. Наьха таро я дикагIйолча ансамблай концерташка, керда хьакхеллача мукъамга ладувгIа. ХIаьта тха предприяте я «Вайнах» яха ший вокально - инструментальни ансамбль а. ТIеххьарча шерашка клубе вIашагIъеллай драматически кружок. Из къаьстта дика болх бе йолаелар цунна керте Московски театральни институт яьккха Балаев ТIахIир эттача денз. Дукха ха йоаццаш завода болхлошта драматически кружоко хьекхар «Уж денош» яхача И. Базоркина произведенегIа оттаьь спектакль. Из чIоагIа безаме тIайийцар завода болхлоша.

Тхо долча шерра яьржай туризм. Укх шера заводера 25 саг хиннав Болгаре, Венгре, ГДР-е, Румынен Финляндеи вахa. ХIаьта 15 саг вай мехка городашка: Соче, Пятигорске, Москве, Ленинграде, Прибалтийски республикашка хиннав. КIиранденошка салаIа а керда моттигаш йовзийта а тхоай болхлой массехказа бигаб оаха Тбилисе, Каспийски форда тIа, Черсий-Балкхарой автономни республике. ХIанз традици а хинна дIаэттад тхоца социалистически ях лелаеча Орджоникидзевски автотракторни электрооборудоване завода болхлошца цхьана салаIар, туристически походаш яр. Масала, укх шера тIема сийлен моттигашка гIолла экскурсеш йир оаха. Тхо хилар цIи хеза революционер Ахриев Iапур ваьча, лийннача моттигашка, цун музее. Завода коллектива чIоагIа езаенна я Орджоникидзевски автотракторни электрооборудоване предприяте болхлошца цхьана чакхйоаха «ДоттагIала вахта». Хьаьшаша тха болхлошта уллув дIа а этте диззача дийнахьа станокаш тIа болх бир. ТIаккха даьчун итогаш а йий сайрийна завода клубе доккха концерт оттаду. Дукха ха йоацаш тхацига хьоашалгIа хилар цу завода культура ЦIа. ХIаьта тха художественни самодеятельноста коллектив а хилар лоалахой болча.

Тха заводе болх беш дукха кагирхой ба. СалоIача деношка цар безам хул спортивни мероприятеш чакхъяха. Из дага а кхоабаш, предприяте кулгалхоша Iалашдаьд цу гIулакха царна мел эшар. Завода уллув хьаьий футбольнии волейбольнии майдаш. Тха футбольни команда массехказа дакъа лаьцад районе меттел республике а чакхйоахача спортивни яхьашка. Йовзаш я заводера шахматни клуб а.

Цу дерригне карагIдоалийт завода болхлошта ма хетта салаIа. ХIаьта шоай йоакхо ярга хьежжа тIа-тIа совбувл балхацара цар безам, айлу хьинар.

Х. МЕСТОЕВ,
Назрановски «Электроинструмент» завода профкома председатель.

ЮХЬКIАЙЮ ТIЕХЬЕНО

«Социалистически Даймохк лорабелга СССР хIара гражданина сийлен декхар да».

(СССР Конституце 62-гIа статья).

Алиев Къовде Махьмуд ЦIе Эскар хьахиннача шера ваьв. Сийлахь-боккхача Даймехка тIема ветеран Наьсар-Керте вахаш а г. Назране къахьегаш а ва. Итт бер хьалкхедаьд цо ший сесагаца Хьавайца, боккъонца вай заман гIулакхаш доахкаш а уйлаш йолаш а.

Шоай дезалах, вахарах, тIема доакъашхочо дийцар укх деношка дIаяздаьд тха корреспондента.

Эггара воккхагIвар Хьамзат хIанз ший дезал болаш ва: кIаьнки йиIиги. Цун тIехь-тIехьа хьалъэттача Iумара, Рамзана, ИбраьхIима, вIаштта цхьаннена тIехьа шоллагIчоа йоалаеш, истий кхийлаб.

Ший нанна, Хьавайна, коакарта новкъостал деш хьайоагIа Мовлатхан. Ховш ма дий, иззал маIа нах болча дезале де хIама шортта корадоагIилга. Бакъда, из дац, кIаьнкашта цIагIа эшар де теза хет яхилга. ЦIеннанас а йоIо а тхоай еча йоакхон хам беш да тхо. Ши-кхо шу да Мовлатхана итт класс яьккха. ХIанз несарий хьаIайнаб, цудухьа балха яха а дIахо деша а цунна мукъабала лаьрхIад оаха.

Цул зIамагIа волча Руслана а Абубакара а Наьсар-Кертера юкъера школа чакхъяьккхай. Хьалхарвар эскаре гIулакх де кийчлуш ва, вож — дIахо деша отта.

Царел зIамагIбараш — Iаьла, Мухьмад, Мухьмад-Башир школе дешаш ба.

Уж зIамига болча хана денз оаха царна хьалхадоахаш хиннад къахьегара тIера, эхь-юхь, сабар долаш хилар. Боккъала аьлча, ца тоъараш кIезига хиннадеце а уне, меца, берзан боацаш царга дешийта, шоай заман наьха оамалаш, гIулакхаш доахкаш уж хилийта гIийртад.

Бакъда, царна хьехам барах кхоачам хилац, нагахьа санна хьехар дераш шоаш хьаьнала къахьегаш, бераш та дIахьалхадоахар а шоаш леладер а лерттIа долаш беце. ХIана аьлча, даси нанаси дечун бIарахьеж дезалхой цар шаьра къамаьлаш дар пайдана дац, шоаш вIаштIехьа, нийса никъ лувцаш беце...

ВоккхагIвола виъ воI эскаре гIулакх де накъавоаккхаш а уж юха цIабийрзача безбаь тIаэцаш а хиннад тхо а гаргара нах а. Цига баха ха гарга гIертача цу гIулакха лаьрххIа кийчлуш, кхыметтел оамала а хувцабале, шоашкара мелали кIезигали гуча ца ялийта гIерташ хул уж. Цар кхетаду Даьхе лораяр сийлен гIулакх а аттa доаца декхар а долга. Низа, оамала тоабале, чIоагIагIа дисциплинага, порядкага баьле цигара цIаухача вежарашта тара хила гIерт кагий бараш. Уж царна шоашта боккъонца гуш дола дийна масалаш да.

Вай Даьхенна фашисташа тIаоттадаь доккха Iазап дицдаланза ва со. Цу бирсача тIем тIа сайна дайначох, цу ханарча сай новкъостех, цар деналах, тамашийнача оамалех аз дувцаш кIезига хезадац са бераш.

ТIем тIа вахийта со аьнна, аз язъяьча заявленена 1941-ча шера 21 ноябре пурам а денна, юххьанца город Ростов-на-Дону дIахьожаваь политболхлой школа чакхъяккхар. Бакъда, цIаккха а политрука декхараш кхоачашде дезанзар са, разведчик волаш хилар. Сталинграда юхерча Котельниково яхача городе тIом барах «За отвагу» яха медаль, тIаккха ЦIеча Седкъа орден, Днепра тIехдаларах ЦIеча Байракха орден, тIом чакхбоалаш «Даймехка тIема II степена» орден еннай сона.

ТIом йистебаьнначул тIехьагIа тайп-тайпарча моттигашка прорабалла къахьегаш хьавенав. ХIанз трикотажни фабрике гIишлон участка мастер ва. ТIема хана кIезига яйнаяц сона яьга, йохаяь укха юрташ, городаш. Машара хана уж юхаметтаоттаеш, кхы а хозагIа яраш хьалъоттаеш хиннаб со а са пийсархой а.

Са берий наьна вошас — ВЛКСМ Назрановски райкома хьалхара секретарь хиннача, ший лоIамагIа тIем тIа вахача — Гагиев Идриса а ший са дIаделар вай Даьхен паргIатон кортамукъалеи бахьан. Иштта, тIем тIара юха ца верзаш висар са даь веший — Бексолта ши воI а. Уж бицбеннабац тхона а берашта а. Шоаш Назрановски тIемеи къахьегамеи сийлен музее баха цIабаьхкача уж ца хьоахабеш Iац уж.

Цу дерригне нийса маIан де гIерташ, цох шоай дIахорча вахаре пайда эцаргболаш уж хиларах шеквац со. ХIаьта а цхьацца тIахьожам, бIарг ца эшаш уж хиннаб, аьлча нийса хургдац.

Лакхе аз ма аллара, виъ не эскара школа чакхъяьккхай. Царех хIаранех лаьца доакъой командованегара тхона баркалаш яхаш каьхаташ ихад.

Каьхаташ ца дохийташ аз а битац цар командираш. Царна сай къонгий гIулакхий йоакхо ярах, иштта царна карагIдаьннначун лакха мах барах баркал аларал совгIа, къаьстта чIоагIа дехар ду доагIар царгара дизза хьадехаш, ледарло йой гешт ца деш хила, яхаш. ГIалат боале, мелал гучайоалийте сонеи наннеи шоаш духьал бахка йиш йоацилга ховш ба уж. Эскаре накъабоахача хана царна тхогара даим хоз: «Юхь ца йоаеш, тайпан, дезала сий ца доадеш, шоашка командираша яхар деш хила!».

Тхоай бераштa санна, иштта школе е кхычахьа вийха цига къамаьл де дийзача, аз даим хьалхадоах хIанзарча тIехьенна: «Шо ираз долаш нах да, хало, гIелал ла ца езаш вахар да хIанзара дар. цун хам беш хуле шоай дай юхькIайеш хьалхуврга шо. Оаша сагота е езаш дар алхха дешар мара дац. хIаьта хьаькъала, знаней хьастах дизза кхера вай Советий Iаьдало шоана мел эшар хьадаьд, массана шуга деша, деша яхаш ва. ХIаьта тха даьдай а дай а цунга сатувсаш дIабахаб».

Къамаьл дIаяздаьр
С. МАЙСИГОВ.

М. С. ГОРБАЧЕВЕИ Ф. МИТТЕРАНЕИ ЦХЬАНА ЯЬ ПРЕСС-КОНФЕРЕНЦИ

(Йистедоалар. Долалур 1-ча оагIо тIа).

Г-н Президента аьлар, «разрядка» яхаш дош тха переговорашка хьехадацар дIаяхача ханара хIамаш дагалувцаш тхо хиннадаь. Из. аз-м аргдар, разрядка процессацара белггалара урок я. Из процесс цхьадолча даькъе мел хIана яьяр, юкъагIа хIана яьккхаяр яхача бахьанашта духтIадовла гIертаргдац вай. Вайна массанена а ходелар фуннагIа - моллагIа даь а разрядкана юха тIадаханза даргдоацилга, нагахьа санна бизза мах бойя, нагахьа санна машар лоаттабара проблемаш чIоаггIа бехктокхам хеташ лелайойя. Цунца дувзаденна хьехаяьй укхаза а тха беседаш йолча хана а разрядка, цунна юха тIадахара реальность.

Тха беседашка керттера дар цIаккха а ца даьча тайпара чIоагIа сихдаь герзаш хьаделга фу даь юхасоцадергдар - хьогI яха дешаш. Парижe долаш, оаха Франце Президентага, парламентага, общественностага, халкъага хоам баьб Америка ВIашагIкхийттача Штатий кулгалхошка оахош еннача а хIанзлс Женеверча переговорашка ювца йолаьча а предложеней хьакъехьа. Уж дешаш Францеи Советски Союзеи кулгалхошта дагадаьхка Iац, уж дагадоахк дерригача халкъашта, бакъ уйла еш мел болча политически кулгалхошта, сихдаь герзаш хьадара, конфронтацешта, моастагIал леладара тIехьабаьнна мел боацараштa.

Тхоай керда предложенеш юха а ювца оттаргвац со хIанз. Уж шоана йовзаш я. Алхха са ала безам бар, хетараш дIа-хьа дийца тхо даьиначул тIехьагIа, хIаьта уж ма дарра а дийцад, Франце кулгалхоша, Президента ше тха предложенеш, цар конструктивни потенциал лоархIаме йолга шоаш кхетадар хьахайта хилар. Уж предложенеш ёларца оаха чакхдаьккхад укх тIеххьарча бетташка советски кулгалхоша дIакхайкадаьр. Ядерни герз радикально кIезигде кийча я Советски Союз, цагахьа санна ударни космически гIирсаш космосе ца хьойе. Из ба проблема корта. Дош цу тайпара оттадар Советски Союзеи Америка ВIашагIкхийттача Штатийи кхыча мехкашцарча гIулакхий министрашта юкъе яьча январски ваIадаша ма яххара да.

Женеверча переговорашка гIолларча тха партнераша массехк кIиреи бутти хьалхагIа йоахар — мичай шун радикальни предложенеш. Цу дешаех йола информаци тхога хьанхай. Цу нахагара хIанз хоз тхона: шоай предложенещца сел чIоагIа тIа сенна теI шо тхона.

Ходжа Насреддинаца нийсденнача хIамо дагадохийт сона из. Вира тIа а вагIаш Бухаре гIолла из водача хана, яздеш ма дарра, наха аьннад цунга, хьанна бIаргадайна, хьанна хеза хIама да къаеннача виро къонаяр югилга. ХIаьта Насреддин вир ший букъ тIа а йилла города юккъе гIолла водаш, юха а ше футтарвеш хезад цунна, цхьабакъда, хIанз деш маIан кхыча тайпара долаш.

Хаьдда гIулакхаш чакхдаха деза ха хьатIаэттай аьнна хет тхона. ХIана? ХIана аьлча, хIаа, дикагIболча машара тIехьа да; хIаа, дунен халкъашта юкъера хьал лерттIадаккхара наькъагIа гIоргда тхо, аьнна алар хIанз кIезига долча жIакана дIатIакхаьчад вай. Нагахьа санна хаьддача гIулакхашца чIоагIдеш из деце, тIаккха оаха политически демагоги, халкъаш Iехаделга оал цунах.

Советски Союзо ший оагIорахьара хьалхагIа чакхдаьхача гIулакхел совгIа, оаха керда радикальни предложенеш еннай Женевски переговораш конструктивни маIан долаш хилийтар духьа. Тхона кхычарначул дикагIа ховш хила мег, цхьабакъда, американцаштачул воагIа-м хIаьта а хац, нагахьа санна сихдаь хьадеш латта герзаш хIанз юха ца соцадойя, дуненах фу хургда. Из харо чIоагIбу тха бехктокхам.

Сел кхохкаденна латташ хьал а долаш, нагахьа санна космосаца ювзаенна сихдаь герзаш хьадара керда этап дIайолаедча, сона хац, тIаккха тхоашка переговораш юлургйий. Мишта лоархIаргья уж? — Из массане а кхетаде деза. ДагалоххарагIа аргда аз, пресса а айяла еза хIанзарча дунен халкъашта юкъерча гIулакхашка этта хьал цIенхашта хилар кхетадара боарамга кхоачаш. Шо, журналисташ, редактораштеи шун изданешта финансировани ерашгеи гIулакх деш хинна мича Iа. Оаш гIулакх де деза эггара хьалха халкъашта. Массанегара а дIадехар. оаха Советски Союзе из кхетадечох, тха сакхувчох, сенах латт аьлча, из латт, юхасовца дезаш, юххера а корта хьал а лаьца, мичахьа да-хьогI вай, аьнна уйлае езаш, хIамаш де доладала а хаьдда гIулакхаш чакхдаха а дезаш хиларах. Из я чоалхазне формула, чоалхазне уйла, цхьабакъда, тхона хетачох, ший халкъа кхела хьалхара, кхыча халкъий кхела хьалхара бехктокхам хилар доалл цунах. Предложени, конструктивни поиск йоалл цунах. Тхо кийча да из де.

СССР кхыча мехкашцарча гIулакхий министр США президентаца Рейганцеи госсекретараца Шульцеи вIашагIкхетара итогашкара сона ховш дар белггаларча даькъе догдоахилга йолаш да. Массаза а тийннача тайпара дола жоп хезадац тхона: «А, пропаганда».

Сона хетачох, Америка общественни уйлашка, политически гIозарашкеи ВIашагIкхийттача Штатий конгрессеи вIаштIехьа, реалистически кхетам чубоссаш боагIа, ВIашагIкхийттача Штатаашта хьалхара дувца сона, бакъдар аьлча, хала да. Цхьабакъда, оаха догдоах, переговорий аргIанара раунд дIайолаеннaчеи тха предложенеш истола тIа ядачеи Женеве а президентаца Рейганца тха хургдолча вIашагIкхетаре а США цIенхаштта бехктокхам а хеташ цу проблемашка хьожаргхиларга. Цу дешага диллача аз хьаллоац, юкъарчал доацаш Советски Союзаи США-нен йоагIаш йола проблемаш я, переговорий процесс латтачара меттахьа а яьккха, гIулакх лертIадаккхаргахьа лостае еза аьнна господин Миттерана хетар.

Дунен тIара хьал хувца цIенхаштта уйла йолаш ба Советски Союзе.

Париже переговораш еча хана оаха иштта йийцар юкъерча гаьналга кхувсача ракетий проблема а. Из дош а дувца хала долча хьала тIера даккха безам болаш да тхо. Женеве американски оагIонца а дувцаш да из дош. Бакъдар да Малхбузен Европе «першингаши» тIъамаш дола ракеташи увттаелга.

Тхоай позици дегIа а йолаеш оаха керда предложенеш еннай юкъерча гаьналга кхувсача ракетий хьакъехьа. Тхона хетачох, — из аз господин Миттеранага а аьннад, — цу тайппара керда ситуаци оттаю. Ма дарра аьлча, оаха дихьа а дац, е дахьа лаьрхIа а дац французски ядерни низаш «советско - американски ведомоста тIа».

Оаха хIанз ях, из проблема ювца мегаргья Францеца а хIаьта иштта Англеца а. ТIехьагIа цхьан стадега кхаьчача хана переговорашка дахка мегаш дола хетараш Францеца дувца доладара хьаеллалуш таронаш я.

Францена хьалхашка оттадац оаха цун ядерни потенциал зIамигъярах, цун тIема программаш чакхйоахилга соцадарах дола дош. Из Франце гIулакх да. Из, оаха кхетадечох, ший позицешкара, дунен тIа лелаеш йола ерригa процессаш теркал а еш, хьожаргья цу дешага. ХIаьта а оаха ях: хьадувла, беседа е долале вай, кхычарца ювзаш Iомае долале вай из проблема. ЙоагIIаш йолча ядерни средствашта йолалуш йола цхьа эквивалент хила мегар. Эггара хьалхара тIа баккхар-м хIаьта а хургдар хьона цунах. Цу хьакъехьа кIоарттача даха хетараш дIа-хьа дийцад оаха Ф. Миттеранаца укхал хьалхагIа. Аз кхетадаьчох, цу проблемах хетараштa дIа-юха дагадовлара г-н Президент юхаваьнна хIама дац. Тхо а цунна тIехьа да.

Лондонерча тхоай посолага гIолла иззамо предложени яхьийтай госпожа М. Тэтчерга.

Оаха иштта дIадовзийтад дукха ха йоацаш тхоай цхьан оагIорахьара оахош чакхдаьккхача гIулакха маIани лоархIами, хIаьта из бахьан долаш европейски зонера СС-20 яха советски ракеташ соакха нюнь бетта хиннарел хIанз дукхагIа яц. ТIехьагIа кхы тIа а оттаяь хинна СС-20 яха ракеташ хIанз тIема дежурствера юхаяьхай, хIаьта уж ракеташ чуувттаю етационарни гIирсаш укх гаргарча шин бетта вIашагIдоахаргдолаш да. Из тахна безам болаш вар — сурташ даха мукъа ва. Уж ракеташ тхо Азе дIаяхьа безам болаш да, яхаш хабараш дувц. Бакъахьара хабараш дац уж. Нагахьа санна Советски Союз моллагIа дале а цхьан хIаманна барт вIаштIехьбоаккхаш яле, цо цIенхаштта ду из.

Азе я тха ракеташ цу регионера США иззамо йолча потенциала боарамца нийсъялара мел эш, — кхы дукхагIа а е кIезигагIа а йоацаш. Нагахьа санна США-с из онда мича йоакх, оаха а ондайсаккхаргьяц из. Нагахьа санна хьал дикагIча оагIорахьа хувцалуш хулий, цунга хьежжа тхо а хургда.

Президентаца кIезига ха хеталнзар оаха европейски кхерамзлен дешашта. Цу даькъе Францеца цхьана къахьийта опыт йолаш да тхо. Ховш да, цу опыто хельсинкски ваIадий ларда тIа латта европейски процесс дIахояхьара, кхы а боккхагIча чулоацамца из хьалйизара пайда эца мегаргболаш йола цхьана гIулакхаш леладара йоккха опыт Iоае йиш хилийтала. —

Селхан, парламенте къамаьл деш, аз дийцар цу проблемай ерригача комплекса хьакъехьарча тхоай позицех. Са безам бацар из юхадувца. ГIулакха маIан латт, сона хетачох, шаккхе а оагIув — СССР а Франци а — европейски юкъара процесс дегIаахара а кIоаргъяра а гIулакх хьаллоацаш хиларах, хIаьта цу хьакъехьа хIанзза цIаьхха а дийцар г-н Президента. Тхо, Франци а санна, Хельсинкски акта положенеш деррига цун довкъаш а тIехьа кхоачашъяра тIехьа да, хIаьта, со кIоаргга тешаш волча тайпара, европейски континента тIара хьал тоадар Iалальмате бокхача лоархIаме хургдар дерригача дуненна. Европе юкъарчал доацаш вIашдухьала латт тIема-политически группировкаш. Цун халкъаша лоархIаме урокаш ийцай шоай историех. Хельсинке совещани хинначул тIехьагIа йолаш я цхьана гIулакхаш леладарей кхерамзле чIоагIъярен новкъа дIахо даха йиш хулийташ йола правови кIийле а.

Ший хана Советски Союзи Францеи яр Стокгольмски конференце соавтораш. Тхона хет, из бокъонца договоренностaш оттадара тIаерзае еза ха хьатIанхаьчай аьнна. ДагадоххарагIа аьлча, оаха кхетадечох, — Францена хетачох а, укхаза йиш я массане а къоабалъергйола решенеш хьинарегIа лаха.

Президентаца Миттеранаца къамаьлаш деш оаха бахийта ма беззара теркам тIабахийтаб дукхача региональни проблемаштеи долаш долча кхохкамий кхурчаштеи. Цу проблемех цхьаярий даькъе оаха дувцараш вIаши кхетадеш да. Вокхар хьакъехьа цхьатара яц анализаш а подходаш а. Амма тхо барта да уж кхурчаш хIара мехка шоай лоIаме хиларен суверенитетеи сий а деш политически средствашца дIадоаде дезаш хилара. ХIаьта цу тайпара хетараш вIаши дувцара гома чу оаха хьоахадаьд Къулбехьен Африкера, Гаргарча Малхбоалера, Централни Америкера хьал, кхыйола проблемаш.

Тхо даьхкад Париже шин оагIона юкъерча советско-французски гIулакхашта керда импульс яла лаьрхIа. Аз кхетадаьчох, Президента позици а я цу тха уйлашка хьежжа. Уж дешаш дувцаш хьахиннараша таро хулийт политически диалога активизаци е, СССР-аи Францеиеи юкъера экономически торговни гIулакхаш чIоагIде йиш хиларга догдаха.

Оаха дика доархI, экономически торговни бувзамаш дегIаахара темпаш тIеххьарча шерашка сихъялар — уж шоза лакхъеннай. Амма тахан вай долаш дар вай мехкий тароний масштабашка хьежжа дац. Цудухьа оаха барт баьб, лехамаш хьинарегIа де, торгово-экономически сфере цхьана леладу гIулакхаш кхы а инициативнегIа хилийта. Цу дешаех йолча соглашенена хIанзза кулгаш яздаьд.

Хьахиннай хаьдда а теркам тIаозаш а йола дукха проекташ, царна юкъе я йоккхий яраш а. Тхо чIоаггIа раьза да цу хIаманна. Хеташ да, юкъара ситуаци тоаяра цо а новкъостал дергда аьнна.

Аз кертагIа ма дакхара, оаха лаьрхIад политически диалог сомъе. СССР Лаьххьарча Совета Президиума цIерах аз хьийхав Президент визитагIа тха мехка ва. Цунах веза хьаша хургва Советски Союзе. Визиташта юкъера йовкъаш готлой, хетаргахьа, проблемаш а кIезигагIа хургья. Дийцад оаха укх тайпарча идеях а: йолаш я «Токамак» оалаш йола проект. Термоядерни синтеза из проект оттаеча дакъа лаьцад Советски Союзо, Франце, ВIашагIкхийттача Штаташа, Японе, кхыча мехкаша. Бакъахьа хургдар хIанзарча ситуацех из проект цхьана нийсаш тIа а ухийташ кхоачашъюлургьяцар-теш, вай тохкамаш практически цIаккха а лакъарбоацача энерге хьаста тIабодача новкъа дахар таро хуръяцар-теш яхача деша уйла йича. Из чIоагIа безам тIаозаш хIама да. Из машара идея хилар теркал дича, ханнахьа нийслуш я из, хIаьта цхьабараша кхыйола идеяш хьалхайоахаш ма бий. Тха специалисташа сона дийцачох, из тха предложени кхоачашъюлургхиларах йола догдоахилга йизза йолаш я.

Переговорий ерригa итогаш, тхона хетачох, дика хинна ца Iеш, аз-м аргдар, дог дошадеш я. Уж советски а французски а халкъий хьаштаншта, европейски а дунен халкъашта юкъерча а кхеразмлен шерача хьашташта ма эшшара я.

Къамаьл чакхдоаллаш, из де вIаштIехьдоалаш нийсденача хьалах пайда а эцаш, аз баркал оал Президента Ф. Миттерана, правительствана, Франце политически а общественни а деятелашта, укх деношка тхойх беттабеннача берригача францужинкаштеи французаштеи цар тхоаш дика тIаэцарагIа, цар тха мехкацара а дерригача советски халкъацара а дика дог хьагойтарагIа.

Къамаьл чакхдоалаш М. С. Горбачевеи Ф. Миттеранеи жопаш тийлар корреспонденташа даьча дукхача хаттараштa.

ДИКАЧА НАХАХ

САТЕМ БОАЦА САГ

Евлоев Хьусена шовзткъа шера юрта боахаме къахьийгалга ховра сона. Балхаша кIаьд а ваь, гIийло саг хила тарлу-кх из яхаш вар со. Цхьабакъда, духьалвенар низ болаш, тоавенна къонах вар. Къаьмаьл вIалла «хотта» дезаш а хиланзар. Дай а, вежарий а, ший а вахар гIадваха хьадийцар:

— Къахьегама тIера долаш хьадоагIа тха токхам. Тха да ИсмаIал хьалха колхозе балха вар. БIаьра вала воаллаш а хьадеча хIаманца чам болаш, чунийна боахкача болхлошта бIарахьажа водар воккха саг.

Балхецар безам къонгашта хьабелар дас. 1935 шера, юрта пхи класс яьккхачул тIехьагIа г. Орджоникидзе педрабфаке деша вода Хьусен. Ший шу даьккхар цига. ЦIенгахьа салестар. Каникулех цIавена кIаьнк шоллагIча дийнахьа даьца балха араваьлар оасара. ТIаккха кIимарса ха эттар. ХIара болхло маьхала вар. Каьхати мотти ховр геттара веза лоархIар. Кхаш леладеча бригаде учетчикалла вохийт Хьусен. Цу хана 15 шу а дизадацар цун.

...ТIом чакхбаьнначул тIехьагIа Кустанайски областа «Степной крестьянин» яхача колхоза кхаш леладеча бригада кулгалде оттаву Хьусен. Балхах дика кхеташ хиларца белгалвоал из. ТIаккха колхоза председатела заместителлала оттаву. Ший тайпара дог айденна ха яр. Оахаш дар эрий дада лаьтташ, Iодехкаш дар керда боахамаш. ЦаI духьалвоацаш, колхозникаша Хьусен председателлала хорж. Бокъха тешам бар из.

...Хала Iа дар из Хьусена а колхозхошта а. ЦIайза, шийла, доккха лоа уллаш, каст-каста дарз хьекхаш. Цхьаккха сахьат мукъа доацаш, кIал ца дусийташ Iангара даха дезар жаи доахани. ХIара морхI аьла, чан пархк хьожабеш болх бир. Хьайбаш толаме Iангара а даьхар.

БIаьсти! Гота хьакъеxьа вIашагIкхийта яр колхозни собрани. Техника кийча хилар а, дIаде дезача фун хьал а, кадрай гIулакхаш а дийца даьлча, дош ийцар областера венача хьакимо.

— Новкъостий, колхозхой, ерригача областе цIи хеза я шун коллектив. Доккхий толамаш даьхад оаш. Евлоев ИсмаIалий Хьусена лу къахьегама ЦIеча Байракха орден. Клуба тхов айбе санна тIоараш техар наха. Велаш латтар уполномочени. ГIар йижжалца сабар а дах дIахо аьлар:

— Эрий дада лаьтташ оахача хьинаре дакъа лацарах Евлоевна лу «За освоение целинных и залежных земель» яха медаль.

...1957 шера «Экажевский» совхоза доахан леладу бригада хьаэцаш, бегашта оал Хьусена:

— Тха бригадана йоагIа карара кара тела цIе байрахк кийча хилийталаш.

— ЦIе байракх-м оаша ма яккхаялар, эгтара тIехьарча моттиге диса мохк ца белабаь, — аьлар цунга цу хана совхоза кулгалхоша. Цхьабакъда, цхьа шуи ах шуи даьлча байракх дIаяла йийзар.

1960 шера шозлагIа ВДНХ вохийт из, эгтара хьалха 1952 шера хиннавар. 1963 шера кхозлагIа вода из Москве выставке. Халача шерашка Iоаяь опыт къердаш хул ер балха дIа мел вахача метте. 1967 шера районе хьалхарчарца «Коммунистически къахьегама бригада» яха сийлахь цIи йоаккх. ЦIаьхха а доккха совгIат хьожаду болхлочоа — «Знак Почета» орден.

Наькъа тIа гIолла йода чарх санна, шаьра хилац балха гIулакх. Дагадоацар хьона ца моттача хана духьалдоал. Масала, 1972 шера 16 май хиннача тарра. Хьежаш бIайха сийрда малх а болаш Гир-чIожа кхаьча урагIа болх ераш. ЦIаьхха сигле баьдъелар, морхаш тIахьайза, тIаккха... лоа доладелар. Сахьат далале гонга кхаччал лакхделар из. Мух хьенхар, дарза кIур хьайра. БархI бIаь бежани езткъа говри корзагIа яьлар. БархI сага могий иззал кхераденна са бIарздена хьайбаш къовла? Бокъонца бола тIом бар цу кхаь ден — бус лоаттабаьр. Говраш тIара Iодессар Эсса йистте диълагIча дийнахьа. Цхьаккха хьайба довизар...

— Ванах, Хьусен, хьа доахан-м, бIаьсти а тоаденна, хIараздаьнна ма хулий. Фу дуаду Iа акхарна? — хаьттар лоаллахарча совхозера опыт эца венача цхьа скотника.

— Хьона доакъар Iалашдер малав? — хаттар духьалтессар Хьусена.

— Къаьста бригада я-кх.

— Из бригада хьа кара йий?

— А. Кхычо лелаю.

— Циггача доал хьа лазар. Iай доаханна фу дергда ца ховш лела хьо санна сагота хургвий кхывар? Даьра хургвац. Мангала болх аз сай бе боаллабу.

ТIеххьарча шерашка лоам «Маяк» совхоза доахан кхоабача бригадана кулгалдеш ва Хьусен. Дулха кхеду къона хьайбаш да уж. Нормах денбус 550 грамм тIакхета езача 740 граммал лохах хилац цун бригаде. Дика болхло, кулгалхо хиларал совгIа, дезала дика да ва Хьусен.

Хьусенеи цун сесага Шамсуфудасеи виъ воIи пхи йоIи кхедаьд. Ийсе а могаш, унахцIена, къахьегам безаш хьалкхийнаб. Дас биллача новкъа гIолла болхаш ба, юртбоахамца оагIув билла. Институташ, техникумаш яьхай. Совхоза кхашкеи фермашкеи балха боахк.

— Эггара бочагIа Iалихан ва са, — йоах дас, — са Iулга хьожаш ветсанитар ва из.

МоццагIе хьатIакхаьчай цун пенсе а ваха ший дегIа гIулакх а деш вагIа бокъо йола ха. Цхьабакъда, Iелургвий малхаца гIеттеш седкъаьшца вижеи Iемар?!

I. КОДЗОЕВ.

СУРТА ТIА: Евлоев Х.
Автора сурт.

Спорта хоамаш

Итальянски столице Риме кагирхошта юкъе дунен чемпион хилар СССР сборни волейбольни командах. СССР сборнена юкъе вар вай мехкахо Александров Александр. Цу яхьашка цо кхоачашйир СССР спорта мастера нормативаш.

Сборни команда юкъе вахале, А. Александров «Автомобилист» яхача волейбольни командаца ловзаш хиннав. Яхьашта из кийчваьр ва тренер М. Волосевич.

* * *

Орел яхача городе яйгача атлетиках йола яхьаш хилар. Вай республикера цига далъалоацаш 35 атлет вар. ДСО «Труда» спортсменаш вай командаца дикагIа хилар.

Гузев Игорь 10 километра спортивни гIа баккхарах котваълар. Из толам цо баккхарах РСФСР къамий спартакиадах финале дакъа лаца бокъо яьккхар цо.

Кхаь километра адара яхьашка Воронова Надя кхоалагIа ера. КхоалагIа хилар Рыльщиков Дима а. Финале дакъа лоацаш хилар къона спортсменка Мархиева Мадина.

Командни яхьашка вай команда пхелагIча моттиге я.

* * *

Астрахань яхача городе «Динамо» ДСО кIалтохаргах йола яхьаш хилар. Чемпионате дакъа лоацаш бар СССР заслуженни спорта мастер, дунен чемпион Т. Апхазава, дунен чемпион Р. Фаткулин, соахка хинна дунен чемпион А. Григорян.

Нохч-ГIалгIай АССР командацара Абаев Аслаудина эшавир А. Григорян. Эшавир цо соахка хинна «Динамо» чемпион С. Федянин а. Цхьабакъда, финале эшар бахьан долаш шоллагIа моттиг мара яккханзар вай мехкахочо.

Лозабаьча кога операци яр бахьан долаш, яхьашта ара ца воалаш дукха ха яьккхаяр Лимаев Адама. Астрахане 82 килограмм дозал долча спортсменашта юкъе виълагIа хилар из.

Октябре СССР кубок яккхара хургйолча яхьашка дакъа лоацаш хургба динамовцаш Лимаев Адами Абаев Аслаудини.

* * *

Ииcтейоалаш латт ДСО «Урожая» футболах йола чемпионат. Бакъда, малагIа команда котъяргъя хIанз а ховш дац. Кхо команда цхьатарра 33 очко йолаш хьалха йоагIа.

«Солнечный» яхача совхоза команда 32 очко а йолаш, йиълагIча моттиге я.

ХЬАСТ.

Х.-Б. ИСРАИЛОВА сурт.

АргIанара «Сердало» номер араяргья 10 октябре

Редактор
О. Б. ГАДАБОРШЕВ.

Грозный. А. П. Чехова цIерагIа сквери библиотекеи.

Г. РУБАНА сурт.

ВАХАРА ХЬИСАП — СОВЕТСКИ

КОСМОНАВТА МОАРШАЛ

Ассински консервни завода пожарни хан охрана начальника коммуниста Плиев Мухьмадеи цун сесага Фасиманеи дийтта бер да — ворхI воIи иззал йийIигаши. Къаьстта дика аьттув баьннаб аьнна хет даьнеи наннеи, юххье денз хьа лаьрхIача кхойтталагIволчун, Андрияна. Духхьал цун цIерагIа яйта ма ярий Ассински станице ваьча кIаьнках ший цIи тиллалга хайначул тIехьагIа кIаьнка цIерахочо — СССР летчика - космонавта Николаев Андрияна дас санна, Iимерза язъяь телеграмма.

Шереи паргIатеи да ПлиевгIар чубаха цIеноош. Цхьабакъда, цу доккхийча цIеношка а готта хул берригa боккха дезал цхьана вIашагIкхийттача хана. Массанена а дукха еза Фасиман, итташ бераш а берий бераш а долаш болча дезала кхуврч хьаллоаттабер. Массаза а санна, да ваь ди белгалдоаккхаш виълагIволча воIо Бек-Хана салтий штемпель тIалаттача конверта чу а делла письмо дайтад укх денношка:

«Моаршал дайт аз хьога, са да, — язду цо, — маьрша дахалда шо — хьои тха нанеи, дег тIара баркал оал аз шоана тхоах нах де гIерташ оаш мел даь хIама бахьан долаш. Сай доттагIий цIерагIа дош лу аз шоана Советски Эскара мугIарашка тешаме гIулакх деш, лаьттан тIара машар лорабара долла хIама деш тхо хиларах. Боккха, барт тайна дезал санна дах тхо. Дуккхача къамий викалех латташ ба из дезал.

Дунен тIа цхьаккха хIама мичад доттагIал санна деза лоархIаш. Соца цхьана гIулакх деш ба эрсий, украинцаш, гуржий, эрмалой, казахаш, татараш, дагестанцаш, хIирий... Шоаех цхьан къаман бераш лоархI цар — советски. Уж берригаш а вIаши гаргаувзаш дар цхьа хIама да — дешилга, гIулакх делга, цар массане а дегашка цхьа уйла — доттагIал»...

Уж мугIараш дийшар Фасимана а, воIа сов раьза хинна бIаргашка хий дессар цун.

Пхьа долча ноанoшта паччахьалкхено массе оагIорахьара новкъостал деш хилар дагадехача. Бераштa ахчан пособи йидаьд аз, хIаьта детсадашкеи яслешкеи мах боацаш леладу бераш. иштта ховш ма дий, школашка а вузашка а дешарах вайцига мах ца боаккхилга... Уж дерригаш а доккхий хIамаш да!

Боарам боацаш чIоагIа тIаккхув дешара ПлиевгIар бераш. Эггара воккхагIвола воI, Салман, Пятигорски фармацевтически институт йисте а яьккха Орджоникидзевски станице № 17 йолча аптека заведующелла болх беш ва, Iалихан — Нохч-ГIалгIай АССР финансай министерства болхло, Наталья Московски кооперативни институт чакх а яьккха кооперативни техникуме хьехаш я, Iайшет, биологически Iилмай кандидат, Москве защита а яь, Iилма-тохкама ветеринарни станце болх беш я. Руслан — Смоленскерча цхьан предприяте инженер, хIаьта Фатима укх шера дошо медаль а йоаккхаш школера дийша а яьнна, Московски химико-биологически институте деша яхай. Хьинар ца кходеш болх беш я йоккхагIйола Хьаван Маринеи. Сатийна наб ю эггара зIамагIбараша: Людас, Мадинас, Ахьмада, Андрияна, Данила.

Шоай беррига къонгаши мехкарийи къахьегама тIера, эзделцеи гIулакхацеи хургболаш хьалкхебу Мухьмадеи Фасиманеи.

Сага оамал — из цун кхел я, оалаш да. Цун цIа дIаьхий, истол диза деце а, цу цIагIа да керттердар — дега безам, йIовхал. Саррахьа, Фасиман балхара чуйоагIача хана, берригаш а духьала болх цунна. Балхага даланза долча, хIаьта а дечоа тIера долча берий кулгаша цхьалхадаьккхад цIа, кийчдаьд даа хIама. Бераштa бIаргадайнад даи нанеи миштa дах цудухьа иззамо хила гIерташ хьалкхув уж: шоайла лоархIаши боккхагIчар сий деши.

Из бакъда, боккха дезал баьннаб ПлиевгIар бIенара. Царна массанена а холуш хиннай, хIанз а холу советски халкъ ираз долаш дахийтара партеи правительствaн ещ йола йоахо.

Мишта Iергва укхаза цIаьхка а кхы цIаьхка а ца оалаш: миштa хIама хургдац хIара дезала, хIара сага ираз Iалашделга паччахьалкхен гIулакх лоархIаш болча мехка мара.

В. МУСОСТОВ.

Къахьегамхошта лаьрхIа...

ДIаегIача бешамашта юххе эри тIаяьнна фисташкаш, миндаль, хьуний гаьнаш йолча Ферганcки атагIе цхьан хозача мийинге хьалэттай кердача санаторе сапаргIата коттеджаш. Массанел хьалха вера укхаза салаIа эггара гаргагIча пхе колхоза Сийлахь-боккхача Даймехка тIема 60 ветеран-пенсионер. Цу боахамех хIаране хьожадир унахцIено чIоагIъяра комплекс хьалъяра, шоай социально - культурни дегIаахара - лаьрххIача фондацара хаьдда дола ахча. Нах бийша бадаргбола корпусаш хьалъярга, дарбани процедурни кабинеташ хьаярга, территори тоаяь хозъярга дIадахар 400 эзар сом совгIа. Цу ахчах ах гарггадар делар социальни страховане общественни фондо.

Кердача санаторе салеIа Iац къахьегамхой, царна цига ду эшаш дола медицински гIулакхаш. Санаторе хьамакхаьчинге чакхбувл салоIаш бараш медицински осмотрех, цул тIехьагIа царна дарбадара курс белгалъю. Стоматологически, физиотерапевтически дарбан-физкультурни санна йола лаьрххIа кабинеташ хIанзарча, ханарча оборудованеца Iалашъяь я. СалоIаш барий лоIамах я массаж, хин а гряза а дарбан процедураш. ХIара сменах салоI здравнице 60 сагo. Шеко яц, уж нах сел дукха а бац. Цудухьа хIанз хьалъеш латт кхы а 200 сага лаьрхIа йола санаторе керда корпусаш. Йолаш йола санаторешн профилакторешн, шеръеш а кердаяраш хьалъеш а я Узбекистана кхыйола районаш. АПН корреспондентаца къамаьл деш ишта хIамаш дийцар здравницаш хьалъяра а царна эксплуатаци яра а объединене председатела Рахима Аминджановас.

— Тха объединене хьайир республика юрта боахама Министерства 1977 шера лаьрххIа юрташкарча къахьегамхошкеи цар дезалашкеи салоIийтилга вIаштIехьдаккхара. ХIанз укх сахьате объединене доал деш я сменах 910 саго салоIаш йола ийс санаторий - профилакторийн салоIаш йола цхьа пансионати. Тха я иштта сменах 760 беро салоIаш йола кхоъ унахцIено тоаяра комплекс а Даьр кIезига дац. Цхьабакъда балхаш дIахо деш латт. ХIанз укх сахьате реконструкци еш латт йолаш йолча колхозий юкъарча санаторешта а профилакторешта а, хьалъеш латт сменах 2300 колхозхочун салаIа йиш хургйола керда 11 санаторпо - профилактори. Цу ерригача объекташка дIагIоргдар юкъера лаьрхIача 24,1 миллион сом совгIа да.

Белгалдоаккхаргда аз, хIанз укх сахьате тхоаш сменах цкъа лоIаш 2400 колхозхочун салаIа йиш хургйолча ворхI санаторена-профилакторена проектировани еш хилар. 1995 шу хьатIакхоачаш цкъа эцаш 4200 саг чуэца йиш йолаш хургья тха здравницаш.

Эльпарид ХОДЖАЕВ. (АПН).

КЛУБ БОЛХ БЕШ Я

«Красный молот» яхача заводе «Молаш боацараш» яха клуб хьайийллай. Из вIашагIъеллай заводерча профилакторе, Культура цIен, библиотека болхлоша.

Клуба хьалхарча заседане цун председатела нарколога Ю. А. Шидаева дийцар клуба таханарча денах, тIехьагIа де лерхIачох. Библиотекара Л. В. Юдинас малара духьала долча литература обзор йир. Шоашта хьалхашка латтача декхарех къамаьл дир Культура цIен художественни кулгалхочо Л. М. Кравченкос.

— Тхо лаьрхIа да укхаза тайп-тайпара мероприятеш чакхъяха, — аьлар цо. — Диспуташ, лекцеш, докладаш, спортсменашца дола вIашагIкхетараш, дерригаш цхьана музеяшка ахар, салоIама сахьаташ пайда болаш чакхдахар — из да оаха малара а алкоголизма а духьала кийчдаь герз. Цу балхо новкъостал дергда аьнна хет молаш бола нах бакъахьарча наькъа тIа баха, кхетабе.

М. ТУТАЕВА.

«Нана-турпал» яха ордени «Наьна сийле» яха кхоккхе а степена медалаши доккхал деш лелаю г. Грознерча № 2 йолча маькха комбината пекара Фасимана.

— Бакъдар аьлча, атта дац еррал бола дезал кхебе, — йоах Фасимана. — ХIаьта а низ тIакхет дукха бе-

Сесаго марага:
— Саца, къавеннар, наха бIаргагургва хьо...

Маро сесагага:
— Вежачоа хIама тоха бокъо йоацилга хой хьона...

1.
2.
Дешашца ца аьлча а...

Х.-Б. ИСРАИЛОВА сурташ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

8 ОКТЯБРЬ

I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха».
8.35 — «Юха бу бувзам». Художественни фильм.
10.05 — «Йиъ турбана йола сюита». Фильм-концерт.
10.35 — Документальни фильмаш.
11.10 — «Кердадараш».
14.30 — «Кердадараш».
14.50 — Телефильмаш: «ВIашкахетар», «Кхайгара заводага кхаччалца».
15.40 — г. Смоленскерча профсоюзий халкъа инструментий оркестра концерт.
16.15 — «Кердадараш».
16.20 — «Мамай школа».
16.50 — Р. Яхина иллеши романсаши. Казанера передача.
17.20 — «Юхакхайка, горнисташ».
17.50 — Халкъа мукъамаш.
18.05 — Е. Винокур. «Со а вар цу походе». Фильма-концерта премьера.
18.45 — «Тахан дунен тIа».
19.00 — Шахматех йола дунен чемпионат. Информационни выпуск.
19.05 — «Сенца новкъостал дергда оаха»? Алкоголизмах доалача зенах дола Iилма-довзийтара фильм.
19.15 — «Iилмеи вахари».
19.45 — «Кердадараш».
19.50 — «Могаш хила безам бале». Академикаца Н. М. Амосовца хинна къамаьлаш. 3-гIа передача.
20.05 — «ТIеххьарча минота» яхача телефильма премьера. «Къахетам боаца фронт» яхача серецара (ГДР).
21.00 — «Ха».
21.35 — Телевидене фондашкара. Давид Ойстрах.
22.50 — «Тахан дунен тIа».
23.05 — Футбольни обозрени.
23.30 — Шахматех йола дунен чемпионат. Информационни выпуск.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйранара гимнастика.
8.15 — «Старт ю массанеша а». Документальни телефильм.
8.35, 9.35 — Природоведени. 2-гIа класс.
8.55 — «Чархи лаьттеи». Iилма-довзийтара фильм.
9.05, 12.25 — Французски мотт. Хьеха II-гIа шу.
9.55 — В. С. Вишневский — йоазонхо-коммунист.
10.45, 11.40 — Ботаника. 5-гIа класс.
11.05 — Шахматни школа.
12.00 — Физика. 7-гIа класс.
12.55 — Исторе оагIонаш. Карл Маркси цун замеи.
13.40 — «Илли долаш вар»... Композитор И. О. Дунаевский.
14.40 — И. С. Тургенев. Вахареи кхолламеи оагIонаш.
15.25 — «Кердадараш».
17.10 — «Тайжача океана тIара хаь». Документальни фильм.
17.30 — «Дунен халкъашта юкъера обозрени» (гIалгIай меттала).
17.45 — Шоана, новатораш. Технически информаце вестник.
18.05 — «ЦIера мугIараш». Йоазонхо М. Мамакаев (нохчий меттала).
18.35 — «Нохч - ГIалгIайчен ди».
18.55 — Гаьнарча малхбоален Паччахьалкхен эстрадно-илле-халхара ансамбла концерт.
20.00 — «Бийса даькъала, хийла шун, бераш!»
20.20 — «Точка отсчета». Документальни телефильм.
20.30 — «Музыкальни киоск».
21.00 — «Ха».
21.35 — Приключенчески фильма экран. «Властелина ларагIа». Художественни фильм.
23.05 — «Кердадараш».

9 ОКТЯБРЬ

I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха».
8.35 — «Футбольни обозрени».
9.00 — «Путешественники клуб».
10.00 — «ТIеххьарча минота» яхача художественни телефильма премьера.
10.55 — «Кердадараш».
14.30 — «Кердадараш».
14.50 — «ДезткъалагIча шерашкара коммунисташ». Документальни фильмаш: «Джотто Гугучия», «Са Чукотиа».
15.25 — Музыканта портрет. Г. Чорны-Стофаньска. Польшера передача.
16.00 — Хьа ленински библиотека. В. И. Ленин «Материализми эмпериокритицизми». 2-гIа передача.
16.30 — «Ярославли ярославличаши» яхача документальни телефильма премьера.
17.20 — «. Яхайтта шу даьннеи бокхагIеи».
18.05 — К. Сен-Санс — оркестрцарча фортепианона дола ШоллагIа концерт.
18.30 — «ХIара сурта тIа — малх».
18.45 — «Тахан дунен тIа».
19.05 — Мультфильмаш.
19.15 — «Ер шоана могаргда».
20.00 — «Виллера Iоажал» яхача художественни телефильма премьера. «Къахетам боаца фронт» яхача серецара.
21.00 — «Ха».
21.35 — Балета артистий выступлени.
22.00 — Футболах йола дунен халкъашта юкъерча чемпионата хержа матч. Дане сборни — Швейцаре сборни. 2-гIа тайм. Данера трансляци.
22.45 — «Тахан дунен тIа».

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйренара гимнастика.
8.15 — «Инарал Аслан». Документальни телефильм.
8.35 — П. И. Чайковске музыка.
9.35, 12.30 — Немций мотт. Хьеха 1-гIа шу.
10.05 — ПТУ дешархошта. Астрономи. Бутт.
10.35, 11.40 — Н. В. Гоголь. «Тарас Бульба». 6-гIа класс.
11.05 — «Дезали школеи». Тележурнал.
12.10 — Природоведени. 3-гIа класс.
13.00 — «ЦIера ала хьабеттача планета тIа». Iилма-довзийтара фильм.
13.10 — Советски изобразительни искусство. С. Коненков.
14.00 — А. М. Горьке драматурги. «Варвараш», «Дачникаш».
15.00 — «Дезалерча вахара этикеи психологии». 2-гIа передача.
15.30 — «Кердадараш».
16.45 — «Нагахьа сона езалой». Художественни фильм.
18.00 — Атеистически темаех. «Каьйн каьлхьежалгеи». Документальни фильм.
18.10 — «Сийлахь - доккхача доттагIлен довхаш».
18.30 — «Могашле» (гIалгIай меттала).
19.00 — Пятилетка гвардейцаш. Э. Эдильханова бригада (нохчий меттала).
19.10 — «Нохч - ГIалгIайчен ди».
19.30 — «Шун книжни полка тIа». Я. Хасбулатов «Лаьттан мовхьаш» (нохчий меттала).
19.45 — «Малар ца малар — вахара норма».
20.00 — «Бийса даькъала хий лун, бераш!»
20.15 — Бургацацарча хоккеях йола дунен халкъашта юкъера хьоашалла вIашагIкхетар. СССР клубни сборни — «Болтик» (Швеци). 2-гIа тайм.
21.00 — «Ха».
21.35 — «Ефрейтора Збруева ворхI нускал». Художественни фильм.
23.10 — «Кердадараш».

РАДИО

7 ОКТЯБРЬ

ТАХАН — СОВЕТСКИ КОНСТИТУЦИ ДИ

6.40 — «Дунен тIа эггара демократически гIа». Нохч-ГIалгIай АССР халкъа поэтесса Ахматовай къамаьл (эрсий меттала).
6.50 — Хоамаш. Хаоттам (эрсий меттала).
8.15 — Передачай програма (эрсий меттала).
8.18 — Передачай програма (нохчий меттала).
8.21 — КПСС XXVII съезда накъадолхаш! «Декхараш сийленца кхоачашдергда» (гIалгIай меттала).
8.31 — «Халкъий доттагIлен чIоагIало» (нохчий меттала).
8.46 — «Къахьегамца Даьхен сий дергда вай» (нохчий меттала).
9.15 — «Са мехка иллеш», Ашарий композици (эрсий меттала).
16.00 — Передачай програма. Хаоттам (эрсий меттала).
16.01 — «Хозле, са республика». Концерт - композици (гIалгIай меттала).
16.25 — «Ши дуне — шин хьисапера вахар» (гIалгIай меттала).
16.40 — «Закон, коллектив, саг» яха радиожурнал (эрсий меттала).
18.00 — «Кагирхой вахар» (эрсий меттала).
18.30 — «Хозле, са республика!» яха концерт дIахьодахьар (нохчий меттала).

УКВ

17.00 — «ЦхьоагIо йолча дезале». Концерт.
17.40 — Ленинах, Даьхенах, партех дола иллеш.
18.08 — Иллеш доах Дагаев Валида.

8 ОКТЯБРЬ

6.40 — «Юрта вахар» (эрсий меттала).
6.50 — Хоамаш. Хаоттам.
8.15 — «Грозненский рабочий», «Комсомольское племя» яхача республикански газетий обзор.
8.23 — «Сердало» яхача республикански газета обзор.
8.30 — Передачай програма (эрсий меттала).
8.33 — Передачай програма (гIалгIай меттала).
8.36 — Нохч-ГIалгIай ашарий концерт (гIалгIай меттала).
9.15 — КПСС XXVII съезда накъадолхаш. «ДинагIа пайда эца таронех» (нохчий меттала).
9.30 — «Вай ханара къона саг» (гIалгIай меттала).
16.00 — Передачай програма. Хаоттам (эрсий меттала).
16.01 — «Кулгалхо а агитатор а». Беседа (эрсий меттала).
16.16 — Съезда хьалхарча яхье хьалхабаьннараштa дола концерт (нохчий меттала).
18.00 — Керда хоамаш (эрсий меттала).
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.30 — Реклама.

УКВ

17.00 — «Поэзи» яха альманах.
17.36 — Лирически иллеш.
18.02 — Художественни самодеятельноста доакъашхой концерт.
18.34 — Иллеши ашараши.

9 ОКТЯБРЬ

6.40 — Керда хоамаш (эрсий меттала).
6.45 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
6.50 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
6.55 — Хоамаш. Хаоттам (эрсий меттала).
8.15 — «Грозненский рабочий» яхача республикански газета обзор.
8.23 — «Ленинан некъ» яхача республикански газета обзор.
8.30 — Передачай програма (эрсий, нохчий меттала).
8.36 — Iуйранара мукъамаш (эрсий меттала).
11.15 — Парторганизацешкара отчеташи хоржамаши (нохчий меттала).
11.30 — «Интенсификаци — овалангара дош да». «Грозгипронефтехима» институтера передача (эрсий меттала).
15.15 — «ЦхьоагIо йолча дезале» (нохчий меттала).
15.35 — «Ден темагIа» (эрсий меттала).
16.00 — Передачай програма. Хаоттам (эрсий меттала).
16.01 — Дунен халкъашта юкъера обозрени (нохчий меттала).
16.15 — «СелаIад» (эрсий меттала).
16.45 — Халхара ашараш (нохчий меттала).
18.00 — Керда хоамаш (эрсий меттала).
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.30 — «Декхараш. Уж мишта кхоачашду?» (нохчий меттала).

УКВ

17.00 — «Дика къонгаш» яхача ансамбла концерт.
17.41 — Иллеш доах Айдамировас.
18.13 — Халхараштa тIахьех.
18.32 — Халкъа иллеш.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске, ул. 92. Телефонаш: редактора — 2-45-57; редактора заместитела — 2-85-07; бехктокхама секретара — 2-84-68; отделий: партийни вахара — 2-54-04; промышленностен транспортен — 2-65-01; юрта боахама — 2-47-84; культура — 2-64-75; письмой — 2-85-64, корректорске — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 2-45-57; заместителя редактора — 2-85-07; ответственного секретаря — 2-84-68; отделов: партийной жизни — 2-54-04; промышленности и транспорта — 2-65-01; сельского хозяйства — 2-47-84; культуры — 2-64-75; писем — 2-85-64; корректорская — 2-89-88.

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

СФ05275. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 4422.